

# Forsøksringen, ein vegvisar



**Magnus Sandberg**  
Høyrrer til "faddergruppa" for  
Valdres Forsøksring. Var styreleiar  
frå starten i 1972 fram til 1986.

## Forsøksringen ein vegvisar

Dugnad og nabohjelp har vore vanleg langt attende , og særleg når det hende uhell og vanskar for folk og fe. Folk i bygda og grenda heldt i saman når noko særstod på. Dei hjalp kvarandre også med såkorn og ymse planteslag.

Gjerne var det einskilde personar som viste stor omtanke .Nils K.Rogne i Øystre Slidre drog stundom til Lærdal på handleturar ,og kom att med bærbuskar ,frukttre og ymse hageblomar ,som han avla frø av .Det kunne vere ringblomst, riddarspore og valmue.

Rogne var ein av dei 12 hageinteresserte som i 1857 starta

landets fyrste hagelag. Ein kan godt seia at det også var den fyrste forsøksringen.

Humleplantar var vanleg på kvar gard , noko ein vart pålagt i fylgje i fylgje matrikkelen frå 1667.

Husdyrhaldet vart mykje påakta i 1800 åra. Folketalet auka ,og ein trong heimelaga mat.

Valdres landbo forening kom i gang i 1860 med 5 underavdelingar. På ei storfeutstilling i 1873 var det med 600 dyr. Avlslag og seinare fjøskontrolllag skapte interesse og framgang i avdrått og kvalitet

Det var stor interesse for hestane ,og alt i 1862 byrja hesteavlssætra i Heimdalen. ,som fyrste sæterhingsten var "Veikle- Balder " fortel Nils Ødegaard i boka Kristians Amt 1814- 1914

Sist på 1800 og fyrst på 1900 talet var tida prega av aukande samarbeid og organisering i produksjon og foredling .

Hesten og stølsdrifta var typiske trekk i Valdreslandbruket fram til og med noko etter fyrste verdenskrig .

Tvangsdyrkinga i siste krigsåret 1918 var elles ein merkbar pådrivar . Same året kom Statens forskningstasjon for fjellbygdene i gang i Volbu. Det kom snart til syne at her fekk fjellbygdene ein medhjelpar med fagleg tyngde og pågangsmot.Gardbrukarane fann snart ut at det var noko å lære av det som gjekk for seg på Windingstad i dei fyrste åra, og seinare på prestegarden Løken .

Ndyrking ,husbygging ,nye kornslag ,engdyrking, poteterog rotvekstartar kom i søkelyset og folk kom og spurde. Mottoet var om lag dette etter ei strofe i Håkon Foss sin prolog:

” Alt hva vi ydet –  
Bonden skal eie det.

Tungt eller lett

Det blir han som får veie det .”

I 50 år frå 1918 til 1967 utførde dei forsøk på 4966 felt ved forsøksgarden, på Berseth, og på spreidde felt i fjellbygdene. Valdreslandbruket har mykje å takke forsøksgarden for. Å koma hit å få sjå og høyre om praktiske resultat av ulike gjødsling, andre sortar og planteslag ga styrke i trua

og kveik i det daglege heime på garden. Erfaringane spreidde seg frå granne til granne, og ikkje minst dei mange spreidde forsøksfelta rundt om i bygdene gav gode svar på lokale tilhøve.

## Kort veg frå forsøksgard til forsøksring

Tanken om ei lokal organisering for å utføre spreidde felt dukka opp, og vart ei årsakane til den raske utviklinga i mange forsøksringar . Hedmark forsøksring var fyrste



ute med organisert virksomhet fra 1937 .

Økonomisk og arbeidsmessig har samarbeidet forsøksgard – ring vore av svært stor verdi for både partar, og ikkje minst for gardsdrifta rundt om i dal – og fjellbygdene. Å få planteslag, sortar og metodar prøvt på eigen gard ,eller i grannelaget gjev nærleik og skapar interesse. Innan dei fyrste 10 åra i Valdres



Forsøksring hadde 90 av 323 medlemmer i alt vore vertar for feltforsøk.

## **Kort veg frå forsøksring til brukarane**

Ja, ringen skal hjelpe oss til å finne på noko som er lurt ,var det ein som sa. Det ideelle må vere at ringen gjev svar på det som brukarane spør om. Når brukarane går saman om å løyse aktuelle oppgåver ,kan ein spare mykje prøving og feiling. Hovudsaka er å få noko meir ut av jorda og skogen. Ringen må vere ein vegvisar som aller helst ligg ”to foran ”.Ja , det er ganske enkelt eit arbeidsreiskap ,og her hjå oss på Valdresvis .Ideen må byggje på at

dette er ikkje rutinearbeid ,men bør føle på næringa sine pulsslag. Å finne nye måtar å løyse oppgåvene på. Går dette i hop,vil ein oppnå ei mental og driftsmessig omstilling. .Ja ,slik kan ein halde på å ynskje at det var og burde vere. Kort veg frå brukande resultat til brukarens gard og levevis. ,og forsøksringene har vist at den er til. Valdres Forsøksring er etter 30 års gange framleis oppegående.

## **Å gå i marka**

Mange seier at ”Det er på markdagane eg verkeleg forstår kor verdifull forsøksringen egentlig er.”

Står vi ved maskina som arbeider , eller ved enga som veks etter kva slags gjødsel vi brukar , ja så vert vi overtydd om at slik er det .Drøfting med fagfolka og deltakarane gjev meir på fyll om kva det og det resultatet tyder. Vi får høve til å saman likne ulike system og metodar og sjå kva dei duger til . Valdres Forsøksring har halde eit stort antall markdagar ,og dette har vore ein sterk pådrivar. Ein av dei fyrste markdagane vart halde på Løken , der det møtte 240 personar. Til ein maskinmarkdag på Merket fellestøl kom det fleire hundre interesserte .I nokre år var ein oppe i 8-9 markdagar i året, og dette attåt ei rad med våronnmøter. Markdagar er og eit sers godt høve til å møte særskilte fag folk innan ymse områder, dette har forsøksringen nytta i stor mon. I 1974 hadde ein om lag 20 ”spesialistar ” på vitjing .Det seier seg sjølv at dette fangar ekstra interesse for markdagane.

## **Over dørstokken**

Ut å sjå ,heim å bruke er ein av forsøksringen sine arbeidsmåtar. Det har mest årleg vore høve til utferder,anten innanlands, og i okre årogså til andre land. Vi hugsar kan hende særleg godt turane til Skottland , Tsjekkoslovakia og USA .Likevel er turane til

nærområda som Hallingdal og Nord- Gudbrandsdal meir å dra praktisk nytte av. Her finn ein meir av dei same spørsmåla ein sjølv er oppteken av. Det gjev meir høve til seinare samvær og samarbeid. I dette skriftet vert det lagt mykje meir vekt på alle dei faglege spørsmåla ringen har arbeidd med .Av tiltak på meir allsidig grunnlag kan nemnast faghelgene der deltakarane får meir tid til å verta kjende ,og spørsmåla som kjem fram vert omtala nærmare .Slike faghelgar er og halde i samarbeid med husdyrkontrollen,og andre faglag.Særleg fagforedrag er og ein måte å samle interesse – og då er det fristande å nemne eit arrangement .Det var i 1985 i Rådhuset på Fagernes, der dåværande landbruksminister Finn Isaksen held ei inspirerande tale for fullsett sal .Då tala var over reiste alle seg ,og ga ministeren ein ein durabeleg applaus .Slikt er triveleg å minnast.



**Bjarne Lome**  
Hører til "faddergruppa" for  
Valdres Forsøksring.  
Styremedlem 1972 - 1980??

**På landbruksutstillinga på Sjølyst i 1970 gikk jeg innom standen i Norsk Hydro .De Hdde oppslag om at en kunne få råd om gjødsling .Det første de spurte meg om var " Har dere forsøksring i Valdres ?" Nei ,det hadde vi ikke. "Har du tatt jordprøver ? " Nei ,det hadde jeg ikke .Da var det sparsomt med råd å få der i garden.**

Høsten 1971 fikk jeg høre at det skulle være et møte om å få startet en forsøksring ,og jeg møtte oppder. Her ble det valgt ei arbeidsgruppe bestående av Magnus Sandberg, Erling Olsen og Bjarne Lome. Magnus og Erling oversikt over hele "Landbruks- Norge",og hadde et enormt kontaktnett,så dettew var spennende kapasiteter å bli kjent med for meg.

Vi var enige om å satse på mange medlemmer,derfor måtte kontingenten være låg. I valdres betydee jordbruket så mye at vi ville prøve å få kommunene med på finansieringen.Dette lykkes vi med ,og allesekskommunenegatilsagnomåbevilge 6000 kr. Årlig. Alle maskinfirma,lokale og sentrale institusjoner og samvirkebedrifter

fikk tilbud om å være støttemedlemmer. Responsen ble god !

Opprinnelig så vi for oss en forsiktig start med en ringleder med vanlig agronoutdannelse,men så kom Magnus i kontakt med sivilagronom Svein Thorsrud som ønsket seg tilbake til Valdres.Magnus og jeg traff Svein på landbruksutstillingen på Sjølyst i 1972 ,og vi skjønte fort at dette var rette mannen. Det ble laget nytt budsjett tilpasset sivilagronomlønn, og Svein tok jobben. Han begynte i august samme år, men vi måtte jo i gang med forsøk fra våronna . Knut Helge Sørhus tok til i mai ,og sørget for at vi kom i gang med forsøk allerede første sommeren.

Svein var ansatt i Norsk Hydro ,og hadde karrieremuligheter der. De trodde nok ikke sine egne ører da han sa opp for å

bli ringleder i Valdres Forsøksring .Han fikk tilbud om ti tusen kroner mer i lønn om han ville fortsette , og beskjed om at han var velkommen tilbake om han måtte ønske det.

I det første styret var Magnus Sandberg formann og Bjarne Lome nestformann. .Styremedlemmene var Ola Lajord, Einar Sørhus, ,Erik Haugrud og Nils Klevgård.Styremøtene gikk på omgang hos medlemmene ,slik ble vi godt kjent ,og vi ble også godt traktert .Han Magnus var full av ideer og pågangsmot. Sakslistene var lange ,og jobben til styret var å sortere alle ideer og forslag. Vi hadde ikke kapasitet til å gjennomføre alle ”prosjekt”. Vi hadde forsøk i alle bygder i Valdres ,mange av forsøkene var i stor grad demonstrasjonsforsøk.Grasdyrkinga i Valdres opplevde nærmest en revuløsjon med de nye grasartene hundegras og og bladfaks .Sortene fra Løken viste seg å gi store avlinger.

Da som nå var landbruket nede i en bølgedal, det var like før Hitra- aksjonen ,og mange så svart på framtida . Men det var en stor forskjell.Det var både kampmoral og stor tru på at det skulle bli bedre tider. Valdres Forsøksring fikk en ”flying start ” Vi var ganske snart landets største forsøksring ,og de t møtte ofte opp hundre medlemmer på våre markdager og andre arrangementer.



Svein Thorsrud

Ringleiar 1972-77  
Avdelingsleiar Grunnkurs  
landbruk 1977-79



Den første forsøksringen ble stiftet på Hedemarken i 1937, etter initiativ fra landbrukskandidat Trygve Dehli Laurantzson. Dette var lenge den eneste forsøksringen i landet. Etablering av forsøksringer forøvrig skjedde ikke før utover på 1960-tallet. Kellogg Foundation gav 750.000 kroner til Norges Landbruksvitenskapelige Forskningsråd (NLVF) for perioden 1962-65 til formålet «lokale forsøk» Et vilkår for gaven var at staten fra 1965 skulle bidra med minimum 300.000 kroner årlig til formålet. Med dette var grunnlaget for en offentlig delfinansiering lagt og flere forsøksringer ble etablert - fortrinnsvis i de «tyngste» jordbruksområdene på Østlandet, i Trøndelag og Rogaland. Fra 1970 kom forsøksringene inn på

statsbudsjettet med øremerka midler over Jordbruksavtalen. Etter dette økte også bevigningene betydelig utover i 1970 og -80-åra og forsøksringne fikk en formidabel oppblomstring over hele landet. I perioden 1973 - 76 var ringlederen med på etablering av flere forsøksringer fra Hordaland i vest til Setesdal i sør. Antall forsøksringer økte fra 46 i 1971 til 102 i 1987. Medlemstallet var da kommet opp i ca. 19300.

Sjøl om forsøksringene var privat eid og drevet, ble feltforsøk fra statlige forsøksstasjoner kanalisert gjennom forsøksringene ut til bonden - dit resultatene senere skulle anvendes i praksis. På denne måten ble det lagt til rette for større nærhet mellom forskning og praksis - forsker og bonde. I Valdres var vi så heldige å ha forsøksgården Løken å støtte oss til. Her ble brorparten av de forsøksplaner vi brukte utarbeidet. Her fikk vi de forsøksvarene vi trengte og her ble resultatene bearbeidet og sammenstilt med feltforsøk fra andre

områder. På Løken ble vi godt mottatt fra første dag og det var aldri nei når vi bad om bistand med fagforedrag på møter/kurs eller artikler i våre årsmeldinger. Fagmiljøet på Løken var dessuten godt forankret i Valdresbondens behov. Særlig vil jeg framheve det gode samarbeidet med amanuensis Erling Olsen . Han var forsker med ringledererfaring fra Toten samtidig som han var leder for gardsdrifta på Løken . Som forsker hadde han en praktisk tilnærming til de problemstillinger ringleder og bonde var opptatt av. Dette var av stor betydning for forsøksringen - spesielt i etableringsfasen.

Rådgivning og formidling ble en viktig oppgave for forsøksringen. I denne sammenheng opprettet vi raskt kontakt med den etablerte rådgivningstjeneste - både



offentlig og privat. Herredsagronomene, herredskogmestrene, fylkesagronomene og husdyrkontrollens folk ble naturlige og gode samarbeidspartnere i rådgivningsarbeidet. Forsøksringens forankring både i forsknings- og rådgivningsmiljøet var avgjørende en styrke for alle parter . I et slikt samspill lå det nyttige synergi- og samordningsgevinster.

Norske Forsøksringers Fellesforening (NFF) ble etablert i 1962 som en overbyggende medlems- og interesseorganisasjon for forsøksringene.

Her ble deres felles interesser i forhold til myndigheter, forskning, rådgivning og relevante organisasjoner ivarettatt. Den første ringlederen i Valdres ble valgt inn i NFF-styret som ringlederens første styremedlem i 1974 etter en vedtektsendring som åpnet for representasjon av de ansatte i styret. I den sammenheng kan også nevnes at på årsmøtet i NFF - avholdt på Skogbruksmuseet på Elverum i januar 1975 - stod temaet «*Forsøksringenes plass i veiledningstjenesten*» på dagsorden. Møtet ble kombinert med det årlige ringlederkurset. Her deltok flere relevante aktører med forberedte innlegg som dannet grunnlag for en etterfølgende debatt. Innledere var: Landbruksdirektør John Ringen, fylkeslandbrukssjef Tor M. Bratberg, direktør Erik Kjøs, Hed- Opp, konsulent Arne Hjort Sørensen, Østlandets Melkesentral og ringleder Svein Thorsrud, NFF. Møtet fikk god pressedeckning og Bondebladet hadde den 21. Januar -75 følgende oppslag fra Elverum-samlinga:

« *Der annen rådgivning svikter overtar forsøksringene*»

### **Politiske begivenheter på -70 -tallet.**

Den første tida etter at forsøksringen ble etablert var sterkt preget av politiske begivenheter som fikk stor betydning for landbruket . Som nytilsatt ringleder opplevde jeg disse åra svært spennende og interessante, men samtidig krevende. God kontakt med medlemmene var en grunnleggende forutsetning for forsøksringens eksistens. Det må vel innrømmes at samtalenene ikke alltid bare dreide seg om jord- og plantekulturspørsmål . Særlig husker jeg tida omkring folkeavstemninga om vår EF-tilknytning i september 1972. Det



var en hard kamp både sentralt og lokalt. Blant forsøkringens medlemmer var nok de fleste imot, men mange var sterkt i tvil og noen var for EF-medlemskap. Økonomien i næringa var anstrengt og mange investeringer ble utsatt i påvente av resultatet.

Folkeavstemninga var berammet til 25. 9.-72. Denne og påfølgende dag hadde jeg planlagt jordprøvetaking i Vang og Vestre Slidre. Jeg besøkte bl.a. Ola Lajord, Knut Lerhol, Ivar Ringestad, Gunnar Hauge, Bjarne Lome og Jon Holden. Jeg overnattet på Lome og husker vi satt oppe til langt på natt og fulgte med på TV-sendingene. Neste dag var det en lettet og god, men samtidig avventende og nøktern stemning - med ett unntak. For Jon Holden var tirsdag 26.9. -72 en skikkelig «dagen derpå». Han hadde skrevet et leserinnlegg i Valdres en av de siste dagene før avstemningen der han argumenterte sterk for et norsk EF-medlemskap og oppfordret Valdrisene til å stemme for dette. Jeg hadde også tilkjennegitt mitt EF-syn og det ble en heftig diskusjon ved siden av skurtreskeren hans Jon denne tirsdagskvelden. Akkurat da var nok storpolitikken viktigere enn pH og fosfortall. Jeg fikk allikevel tatt de planlagte jordprøvene - men det ble en ekstra lang og hard dag som jeg aldri glemmer. Jeg var ofte i tvil om det var riktig av meg å gå inn i politiske diskusjoner. Fra styret fikk jeg klar melding om hvor viktig medlemskontakten var. Når medlemmene hadde behov for å prate om det som opptok dem sterkest, følte jeg det var riktig å stille meg til diposisjon som samtalepartner også på dette området i og med at styret ikke hadde definert noen formelle begrensninger.

Framtidstrua ble betydelig styrka denne natta til 26. september 1972.

Norges nei til EF, senere oljekrise, kornkrise og matvaretoppmøtet i Roma gav næring til økt velvilje overfor den yrkesgruppen som produserte maten og som utgjorde grunnfjellet i distriktsbosettinga. Til tross for dette førte myndighetene en landbrukspolitikk som brakte næringa inn i en stadig dypere krise. I 1974 toppa det seg og bøndene aksjonerte. Leveringsstoppen av mjølk våren 1974 og ikke minst Hitra-aksjonen året etter - og reaksjonene på den - viste at tålmodigheten var oppbrukt. Parallelt med disse begivenhetene pågikk det et viktig utredningsarbeid i «kulissene» sentralt.



Øksneskomiteen ble oppnevnt av regjeringen Bratteli i 1972 med mandat å utrede støtteordningene i landbruket. Dessuten skulle komiteen gå gjennom mål- og retningslinjer for landbrukspolitikken og foreslå nødvendige endringer. Fylkeslandbrukssjef Oskar Øksnes ledet utvalget og stipendiat ved NLH, Per Harald Grue var sekretær. Komiteens innstilling ble lagt fram våren 1974. Det ble da konkludert med at Norge måtte ta mål av seg til å øke sjølforsyningsgraden av mat. Det skulle skje ved å bruke mer grovfor, stabilisere kraftforimporten og ved å redusere importen av mørke kjøttslag. Siden grovforressursene var dårligst utnyttet i næringssvake strøk,

ville komiteen utvikle og prioritere bruk av virkemidler som stimulerte landbruksproduksjonen i disse strøka. Øksneskomiteen la således fram hele 110 forslag til endringer av virkemidler i landbrukspolitikken.

Jordbrukets situasjon ble tema i valgkampen i 1975. Samtidig fikk vi en ny Stortingsmelding ( nr. 14 ) om landbrukspolitikken framlagt av Oskar Øksnes som nå var landbruksminister. Her ble forslaga fra Øksneskomiteen videreført med bl.a. prioritering av grovforproduksjon og utbygging i næringssvake strøk koblet mot bosettingsmål , beredskapsmål og inntektsmål. Denne stortingsmeldinga ble selve «bibelen» for en hel generasjon bønder, rådgivere, landbruksforskere og - byråkrater. Den ble også pensum for studentene ved NLH. Sammen med «jamstillingsvedtaket» i Stortinget 1. desember 1975 og påfølgende opptrappingsplan, var dette et formidabelt politisk eksperiment.

De mest ambisiøse planer for norsk landbrukspolitikk noen sinne var med dette «konfirmert» på rekordtid. Avventende tvil og pessimisme snudde til økt pågangsmot og optimisme. I ei næring preget av kapitalmangel og investeringstørke ble det etterhvert stor investeringslyst. En bruksutbyggingsbølge rulla over landet og nådde raskt Valdres-dalføret i pakt med vedtatt landbrukspolitikk. Ungdommen satset på modernæringa og mange nedleggingsstrua bruk øynet nå muligheten for et forlenga liv.

*Forsøkringen «surfet» på den grønne bølge.*

Parallelt med denne prosessen pågikk oppbygginga av forsøksringen. Fra første stund kom vi godt i gang både organisasjonsmessing og faglig. Da jamstillingsvedtaket var en realitet hadde

forsøksringen passert 300 medlemmer og var landets største på medlemsbasis. Forsøksringen «surfet» nå på en grønn bølge. Som ringleder opplevde jeg dette som en svært spennende og interessant tid. Sjøl om arbeidsdagene i blant kunne bli i lengste laget var det svært inspirerende å arbeide for ei næring som var i medvind. Det skal ikke stikkes under stol at at overgangen fra Norsk Hydro på mange måter var brutal. Der hadde jeg et tungt og sterkt fagmiljø rundt meg og det skortet ikke på ressurser for å få gjennomført de oppgaver som ble prioritert. I en nyetablert forsøksring måtte alt bygges opp fra grunnen, og det skal nok innrømmes at jeg ofte savnet assistanse i mange daglige gjøremål de første åra. Vi startet med ca. 100 medlemmer i 1972. Fire år senere var medlemstallet tredoblet - og vel så det. Heimekontoret var det både fordeler og ulemper med. Nærmeste nabo uttalte en gang at han så det lyste på ringlederkontoret både når han stod opp om morgenen og når han la seg om kvelden. Han spurte om jeg jobba døgnet rundt og tenkte visst ikke på muligheten av at ringlederen kunne ha glemt å slukke lyset.

I ettertid ser jeg på mine fem år i forsøksringen pluss to år med grunnkurset som ei rik og god tid. Jeg er takknemlig for at jeg fikk være med på å gjøre noe for distriktet og næringa i ei tid da det ble lagt til rette for å få utrettet noe

Jeg var også heldig som hadde et svært inspirerende og oppegående styre å arbeide under. Vi hadde tida med oss - og vi utnytta den ganske bra - får vi tru

# Forsøksringen vart ein treffstad



Intervju med

Erik Haugrud

Ringa starta i ei ideell tid og heldig tid med optimisme og opptrapping i jordbruket.

Ringa vart fort landets største .Det var kjærkomment med forsøksringen etter at mjølkerampa var borte. Vi bønder hadde behov for å kome i saman.Forsøksringen vart ein treffstad for å kome i sama med yrkesbrør for å prate og for å få fagleg påfyll.

Magnus Sandberg lyt trekkast fram som den store ideskaparan og kapasiteten. Han var forsøksringen personlig ,men dei andre tilsette på denne tida lyt ein ikkje gløyme ,alle var kapasiteter. Magnus råkte blinken for arrangement og markdagar , vanleg med over 100 frammøtte på markdagar.Magnus hadde mykje kontaktar utanfor Valdres ,og trakk fagfolk til hit. Vi var sugne på kunnskap og møtte opp for å få med oss siste nytt . Det var et udekket behov for rådgivning på jord og plantefag då forsøksringen starta si verksemd.

Vi tok over garden i 67-68. Med den oppgangstida og interessa som var i

lanbruket då var det lett å starte som gardbrukar. Økonomisk var det og brukbart.

Eg vaks mykje som gardbrukar ved å vere med i forsøksringen. Eg lærte mykje ,og det var lett å få svar hjå forsøksringen.

Eg vart valt inn som styremedlem i det fyrste styret i forsøksringen. Det var ei stor utfordring for meg .Samstundes var det svært lærerikt å vere med.

Styret var veldig stabilt i den fyrste tida .Det kom nok av at det var ei interresant tid å vere med i styret, med Magnus Sandberg som den drivande krafta. Eg var med i styret dei 10 fyrste åra.

Her på garden betyr skgen ei god del , og eg har hatt forsøk innan skogen på midten av 80 tallet, dette gjekk på juletrefforsøk. Her fekk eg god hjelp forsøksringen sine folk,( Tidemann og Mikael ) No i den seinare tid har eg nytta forsøksringen til jordprøvetaking og gjødselplanlegging.

Litt framtidstankar til slutt :Forsøksringen bør og skal vere ei hjelp og støtte for valdresbonden.



# Valdres forsøksring livsviktig og inspirerende medspelar-

Gunnar Hauge

**Gunnar Hauge**

Varamedlem 1972-1979

Styremedlem 1979-1985



Starten i Valdres forsøksring fall for meg saman med dei fyrste åra som gardbrukar. Ny driftsbygning var nyst oppsett, og ei større oppdyrking stod for tur. Det var ei spennande og utfordrande periode å starte opp i. Ein var svært oppteken av dyrkingsmåtar, plantekultur og sortar. Det ein hadde med seg frå jordbruksskulen var ikkje ”for gammalt enno”, og nettet med kvoteregulering og dei 1000 forskrifter var vel berre så vidt påtenkt.

Kort sagt, det var ei tid der mulegheitene syntest store og utfordrande for ei enno ung bonde. Økonomien var nok ikkje på topp, men om ikkje så lenge førde Hitra-aksjonen med seg opptrappingsvedtak og inntektsmål. No var det ingen grenser for kva vi kunne få til, fjellviddene og gamle stølsvollar skulle gje eventyrlege utvidingspotensial og ny giv og

arbeidsplassar.

Ein syntest ein kunne få brukt seg sjøl, både fagleg og kroppsleg. Bonden kunne leggje planer og utvide, følgje med og tenkje ut nye prosjekt, utan å ha kjensla av å vera ein snyltar og ei belastning på samfunnet.

Midt oppe i dette vart Valdres forsøksring fødd, og vart ein livsviktig og inspirerende medspelar i utviklinga. Stikkord som hundegras i enga og kålrot på forbrettet fortel for seg sjøl om ein liten epoke i bygdene. Vi reiste på markdagar, såg på sortsforsøk og fordyrkingslag og metodar. Dette var både sosiale og faglege samkomer av første klasse.

Så var det kurs i regnskap, analyse, driftsplanlegging, gjødselplanar og seinare også det skogfaglege.

Svein Thorsrud var ein ypperleg fagmann, dyktig og flink til å formidle, og seinare kom då desse to med mellomnavnet Helge som tok opp staven og førde han vidare. For berre å nevne nokre blant mange.

Når eg seinare fekk ein del år med meg som styremedlem, vart det eit heilt spesielt forhold til forsøksringen og dei som ein var i lag med der. Styremøte, turar og jolebord. Eit oppkomme og fyrtårn som Magnus Sandberg har sett og set framleis djupe spor både fagleg og kulturelt.

Ikkje minst dei mange fagseminara vi hadde omkring i distriktet var store lyspunkt og fine sosiale møtestader. Minne frå Yddin, frå Maristuen i snødrev, Kamben i sprengkulde, og frå Grindaheim med ein for ein gongs skuld omlag mållaus Norman Aanesland, blir sitande der for alltid. Både faglege poeng og muntre tildragelsar frå seinare på kvelden dukkar stadig fram att. For å ta eit svært



harmlaust eksempel frå Grindaheim : Ein eller annan var nok inne i eit reknestykke og ropte til Kjell Hagerup ”*Veit du prisen på mellomkalv?*” ”*Noko så lite har eg aldri levert*”, var svaret.

Så dukkar mange minne frå ein lang fagtur til Rogaland fram. Kor annsamt valdrisane fekk det med å koma ned på næraste stol med kaffekoppen og kaka då ferja frå Karmøya kom om neset mot fritt hav og tok til rugge skikkeleg på seg. Det rare var at mannskapet gjekk heilt like støtt med sitt bestikk. Litt forskjell på kystfolk og fjellbonde i så måte, det er ingen som ber på kaffekoppen når båten vaggar på Hela.

Så var vi på svært interessante besøk på Kverneland og hjå Underhaug, blant anna. Noko ein ikkje ville ha vore forutan. Heller ikkje heimturen over tusen fjell og åsar.

Seinare var det tilbod om andre turar, både inn og utland, som ein måtte la gå frå seg. Det vil nok andre fortelja om. Livsfasene skiftar, tida likeså. Ein god del av det vi dreiv med i starten, kan no i ettertid virke både gamaldags og fjernt frå verkelegheita no. Men det var livet då, og vi var midt oppe i det. Så får vi prøve å hugse det som gode minne no i vår barske kvardag med strukturrasjonalisering og avskaling, utan å bli nostalgiske og ta gamalmannsveket om at alt var betre før. Heller prøve å innsjå at det er godt det kjem nye kostar til også i bygdene, som ikkje skvett undan for dei dramatiske utfordringane som no står for døra. Lykke til vidare!

# Ein kårkall ser attende

Bjørn Skøre

Varamedlem 1973-1979

Styremedlem 1979-1981



30 år er vel ikkje så uendeleg lang tid ,men du verden så mykje som har skjedd desse åra!For 30 år sidan var det stor optimisme i jordbruket i Valdres.Det var også ei politisk positiv innstilling for å bevare jordbruket. For dette var nok før Hegnar og Carl I Hagen si tid –.Det var dyrking av ny jord .Alle gardar var i drift då , så det var ikkje aktuelt å leige jord .Det var viktig å auke produksjon av avling – og av mjølk. Det var ikkje kvoter den tida .Du kunne på ein måte utfalde deg meir fritt.Noko ikkje valdresbonden kan gjere i dag. I dag er det pålegg om ditt og datt,tak og kvotar på alle kantar I tillegg er det ei negativ haldning til jordbruket frå politisk hald, som gjer at det ikkje er lett å vera valdresbonde i dag. Du må ha ei innebygd optimisme ,og eit stort ”gå på mot ” om du skal overleva !



då – Knut Helge, Odd Helge, og Ola Helge.Eg minnest våronnmøter,der me sette opp planar for kommande sesong. Og det var faghelgar saman med husdyrkontrollen,som både var lærerike ,og dei gav oss trivelege sosiale samvær.Det kom nye grassortar som skulle gjera enga meir langvarig .Eg minnest Svein ,som sa at fekk me sådd til ei god bladfakseng trong me ikkje å pløye oppatt i vår brukstid !- Det var vel noko optimistisk .Bladfaksen likar seg kanskje best utanom gjerdet der han får stå i fred han !Hard hausting og beiting likar han ikkje .Eg hugsar også etter ein noko lei vinter her i Vang ,at me måtte pløye oppatt all den fine hundegrasenga som såg så lovande ut året før. Alt vart ikkje som me vona alltid ,men det var ei spanande tid – ei tid med optimisme i jordbruket. Når ein ruslar over engene i dag ,så ser det ut som kløveren har fått si rennesanse. Det er vel fordi ein bruker mindre kunstgjødsel ,og meir naturgjødsel på enga. Det er lenger mellom kålrotåkrane i dag. Summe stader står siloane tome .mens det ute er berg av rundballar.Alt er i endring.Alt til si tid .Ei tid for å så, ei anna for å hauste. Kva kan dei hauste i dag av det som vart sådd for 30 år sidan. ? Og kva vil skje dei neste 30 år ? Ja,den som visste det --

ValdresForsøksring fekk ein god start med Magnus Sandberg som ein sers ihuga formann, og med Svein Thorsrud som dyktig ringleiar.Og så desse Helgekarane

"eg trtur ikkje eg skofta eit einaste møte"



Odd Byfuglien

intervjua av Helene Grøndalen

Eg overtok garden i 1964, eit småbruk med gamle hus , lite dyrka jord . Her var det mange veg val å ta. Då forsøksringen starta , stod eg midt oppe i prossessen for vidare drift på garden .Eg stod midt oppe i ei periode med nydyrking , bygging og utviding av garden.

Forsøksringen fenga meg frå fyrste stund , Den gav oss ei god hjelp i val av nye grassortar , jordprøvetaking .Maskinfirmaene og forsøksringen hadde ein god dialog ,og vi fekk til gang på ny teknologi og vart godt oppdatertre på nytt utstyr via markdagar og demonstrasjonar av ymse slag , t.d hausteutstyr , firkant bunt av høy , rundballepresser, halmhåndtering . Maskinfirmane stilte velvillig opp på dsesse dagane til stor nytte for oss gardbrukararar . All ny kunnskap og optimisme var kjærkomment ,då jordbruket låg nokså langt nede .

Eg vart med i styret ganske frå starten av .Det fenga meg at forsøksringen

hadde som målsetning å vere til hjelp for lokalsamfunnet med jordbruksspørsmål.

Eg var veldig interessert i at vi forsøksringen hadde kontakt med gardbrukerene og likale styresmakter på fylke og kommneplan.

Styret var flinke til å ”plukke” ut saker, og me vart høyrte høgt oppe i ”systemet”.

Eg trur grunnane til at me hadde så god gjennomslagskraft var stor medlemsmasse, det låg litt tyngde i det , difor stor oppslutning opp om vedtak og arrangement..

Eg var med 10 år i styret ,og eg trtur ikkje eg skofta eit einaste møte !

Det var eit eige godt samhald i styret . Kan hende fordi vi var i same bås ?

Magnus Sandberg si levande interesse for ringen smitta over på oss i stor grad . Han satt ofte inne med nye opplysningar og signal frå høgare hald i landbruketm, som han lot oss i styret få vite før andre.Dette var sigmner som vi kunne ta med oss i vår hverdag ,og styret låg i forkant av ut

viklinga og kunne styre aktiviteten mot dagsaktuelle og framtidsretta temaer.

Det var mange visjonar i styret , og dei fleste vart realiserte !

Eg såg på det som ei styrke at det r 1 representant frå kvar kommune. Me utfylte kvarandre godt pga dei natur og kulturforskjellane som ein jo finn innan Valdresregionen. Det at me hadde ulike



produksjonar på gardane våre var berre av det gode , så det ikkje berre vart ”kyrprat”. Me hadde ei allsidig verksemd i ringen , og me var ikkje redde for å sette i gang med ganske spenstige prosjekt, altifrå hundegrasprøving i fjellet til maisdyrking i Sør Aurdal. Eg meiner vi har bruk for forsøksringen i dag . Vi trenger ringen til å bl.a reise bust mot styresmaktene.

### **Kurs og utferder**

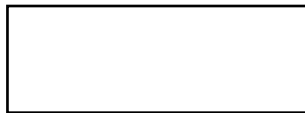
I løpet av tida mi i forsøksringen var eg med på mange utferder og turar . Me var på Vestlandet , i Hallingdal ,Finland . På desse utferdene fekk me eit godt innblikk i andre gardbrukarar sine situasjonar. Me var ofte godt nøgde når me kom heim me korleis me hadde det heime . Me skjønnte me hadde det godt heime , og at det gjekk ann å drive i ein mindre målestokk , og at vi var flinke gardbrukarar. Me fekk mange impulsar som var gode å ta med seg heimatt og sette ut i livet.

Det har vore arrangert mange gode kurs i forsøksringen sin regi . Eg vil her trekkje

fram kurs i driftsplanlegging som eg deltok på vinteren ????

### **Ringleiarane**

Me har hatt stabile og gode folk i staben. Personar med god og allsidig utdanning, og som var praktikarsamstundes. Staben fekk ei god fagleg breidde ,og utfylte kvarandre godt i det daglege virke. Det har ofte vorte lange arbeidsdagar på ringleiarane , men fleksibilitet og pågangsmot har det aldri skorta på. Dette var viktig i den tida ringen hadde ein stor forsøksverksemd som ofte krevde mykje meir enn 8 timars dag. Eg vil si at ringleiarane bidro mykje til at forsøksringen sin start vart så vellykka.



<<Eg har dyrka 110 mål totalt frå slutten 60 –tallet til midten av 70 tallet I denne tida låg hadde vi ein del tunge år i landbruket med dårlege jordbruksavtaler .Så det var ei dårleg tid å starte på i landbruket. Jordbruket låg nede i denne tida. Det vart mange harde år i denne utbyggingsperioden.

Har brukt mest gravemaskin i dyrkinga. Min filosofi var å kjøre svært mykje eigeninnsats og bruke lang tid på utbygginga istadenfor å bruke kortast mulig tid og leige arbeidsfolk .Dette meiner eg eg hadde godt igjen for.

Eg fekk raskt fylt opp fjøset med dyr , og kom fort oppi ein høg mjølkeproduksjon på fjøset og dette vart i siste liten for å få ei høg historisk mjølkekvote på garden som kunne sikre ei akseptabel inntekt ,men i ettertid ser eg vel at ein gapte vel stort når det gjaldt utbygginga av garden. Det som kjennetegna mykje planlegging den gong var at planane vart for ”store” for valdreslandbruket. Det vart ofte svært kostbart med store utbyggingar. Eg hadde hug til å bygge til lausdrift ,men der fekk nei , det var for lite med 20 kyr i lausdrift den gongen !

Eg hadde inntrykk av at det svikta ein del hjå planleggarane når det gjaldt ein del innvendinge ting , t.d gjødselpumpeplassering , tett forbindelse til kjeller. Her hadde planleggarane for lite kunnskap . så ein måtte søke råd og hjelp andre plassar. >>



# Valdres Forsøksring konstituert

Var kommune i Valdres får ein representant  
i styret

Valdres Forsøksring vart for-  
t konstituert laurdag, og det  
etter måten bra opplutning  
møtet, som gjekk for seg på  
ernes Ungdomsherberge. Alle  
ler i Valdres var representert.  
nus Sandberg vart vald som  
første formann i ringen, og  
stundes som Øystre Slidres  
esentant i styret. Bjarne Lome,  
re Slidre, vart nestformann,  
med i styret elles vart Einar  
us, Nord-Aurdal, Ola A. La-  
Vang, Erik Haugrud, Sør-  
dal, og Nils Klevgård, Etnedal.  
mennene vart i same rekke-

Magnus Sandberg som styr-  
de møtet, ga først ei grundig orien-  
tering om det arbeidet som er  
gjort hittil, og han nemnde ulike  
oppgåver som det kan vera nær-  
liggiande for ringen å ta fatt på.  
Dette vart elles ein del supplert  
frå salen. Han nemnde og at ein  
var nøydd til å tilseta ringleiar, og  
då helst ein med vanleg agronom-  
utdanning. I den samanhengen for-  
talde han om fleire ringar som for  
kort tid sidan hadde starta var-  
samt, og alt no hadde to ring-  
leiarar i fullt arbeid.

— Framh. på 6. side. —



**Odd Helge Nysveen**  
tilsett 1975,  
ringleiar frå 1986

Det var Magnus Sandberg som tok  
initiativet til oppstarten av Valdres  
forsøksring.

Han fekk med seg Nils T Windingstad,  
Erling Olsen og Jon Holden for å  
undersøkja nærare om det var interesse for  
oppstart av forsøksring i Valdres.

Korleis Valdres forsøksring skulle  
organiserast og finansierast vart delvis  
take opp alt på det fyrste drøftingsmøtet  
13. november 1971, der desse møtte: Odd  
Hernes, Erling Olsen, Torbjørn Renna,  
Nils T Windingstad, Jon Holden, Bjarne  
Lome, Ola Arne Ellestad og Magnus  
Sandberg.

Arbeidsutvalet som vart nedsett bestod av  
Magnus Sandberg, Bjarne Lome og Erling  
Olsen.

Utvalet arbeidde raskt og effektivt, og  
allereie 17. desember same år vart det  
kalla inn til informasjonsmøte for faglaga,  
kommunale tenestemenn innanfor jord og  
skogbruk og fylkesagronom.

Det var innlysende heilt frå starten at  
alle 6 Valdres kommunane skulle tilhøre  
ringen sitt geografiske område. Samtidig  
vart det på orienteringsmøte take til orde  
for kommunal støtte til drifta av Valdres  
forsøksring. Dette vart lagt inn som ein del  
av driftsinntektene i det fyrste budsjettet,  
og Valdrekommunane har sidan stort  
sett vore sikre bidragsytarar til drifta av  
forsøksringen.

Konstituerande møte vart avvikla på  
Valdres Ungdomsherberge 29. januar 1972.  
Vervekampanjen, hadde skaffa til saman  
90 medlemmer. I alt møtte 30 personar  
på det konstituerande møtet. Vedtektene  
vart godkjent og det fyrste styret med ein  
medlem frå kvar av Valdreskommunane  
vart valt.



Det fyrste styret fekk denne samansetninga:  
Sør Aurdal: **Erik Haugrud styremedlem,**  
**Erik Juvkam, vara. Etnedal: Nils**  
**Klevgård, styremedlem, Olav Øyen,**  
**vara. Nord Aurdal: Einar Sørhus**  
**styremedlem, Gunnar Ødegård**  
**vara, Vestre Slidre: Bjarne Lome,**  
**styremedlem, Gunnar Hauge vara.**  
**Øystre Slidre: Magnus Sandberg,**  
**styremedlem Nils E Onstad. vara.**  
**Vang: Ola A Lajord styremedlem Knut**  
**J Lerhol vara**

**Som formann vart valgt: Magnus**  
**Sandberg, Nestformann Bjarne Lome**  
**og Revisor Erling Olsen.**

For styret var hovudsakene i starten: Sikring av økonomien, ansette ringleiar, planlegge aktivitet og medlemsverving.

Mange av styremøta desse fyrste åra vart avvikla på omgang ute hjå dei enkelte styremedlemmene. Styret behandla organisasjonsmessige spørsmål og faglege spørsmål. Dei faglege diskusjonane vart ofte djupe og inngåande. *Dagmøta tok som regel heile dagen og kveldsmøta kunne strekkja seg over i neste dag.*

Målet var høg aktivitet og her var styret ein pådrivar. I saker der styret følte dei hadde behov for fagleg konsultasjon vart kommunale jord / skogbruksfunksjonærar invitert. Det same gjaldt Olsen og Hernes frå Løken. Pressa var også i ein del tilfelle tilstades på styremøta.

Etter kvart som Valdres forsøksring fekk eigne kontorlokale frå desember 1976, vart som regel styremøta avvikla i tilknytning til dette. Enkelte møter var likevel avvikla på rundgang hjå styremedlemmene.

Ved årsmøtet 1977 vart eige fagseksjon for økonomi og driftsplanlegging oppretta. Medlemmer i denne fagseksjonen skulle betala tal ein ekstrakontingent på kr.100,-. Dette skulle vera med å finansiera ringleiarstilling nummer to.

Tilskott over jordbruksavtala har lege inne som grunnfinansiering heilt frå starten, Adelen dette tilskottet dekkjer av totalkostnaden har stadig gått nedover.

Kriterium for tildeling av tilskottet har gjennomgått store endringar i løpet av 30 års bolken. I starten låg personalkostanane inne som den viktigaste faktoren. I dag går tildeling etter antall medlemmer, deira produksjonar og geografien innanfor ringens område. Tilskottet vart i starten forvalta av Statens forskingsstasjonar i Landbruk, så av Utvalet for forsøksringane, Statens landbruksforvaltning og frå 2003

av Landbrukets forsøksringar.

Medlemskontingent og kommunale tilskott er dei to andre store inntektskjeldene, I tillegg til betalte tenester som kom inn midt på 90 talet. - Som ein kuriositet kan vi nemne at frå 1/1- 1987 vart styremøta i forsøksringene erklært som røykefrie møter. Dette vedtaket er enno ikkje oppheva.

1985 var starten på ei deling av fagleg og organisasjonsmessig arbeid i styret, i samband med den nyoppretta stillinga i skogbruk vart der oppretta eit eige fagråd skogbruk. Fagrådet hadde innstilling og uttalerett i styret, fagrådsleiaren møtte fast på styremøta.

Erfaringane med denne arbeidsforma var gode, oppretting av fagråd kom i tur og orden for avdeling økologi i 1990 og avdeling jordbruk frå 1993. Organiseringa av fagråda økologi og jordbruk var som for skogbruk, med fagrådsledarar og ansatte (sekretær) som kontaktpersonar opp mot styret.

Seinarekomynskje ommeirfagpåstyremøte inn att i debatten, organisasjonstrukturen vart gjennomdiskutert på nytt. Årsmøtet 2002 i Valdres forsøksring vedtok å leggja den faglege styringa for avdeling skogbruk og jordbruk inn under styret.

Mange personar har gjennom desse 30 åra take sin tørn som tillitsvalt for Valdres forsøksring, dei faglege og organisasjonsmessige diskusjonane i styret har i følge sekretæren ikkje «tapt seg» sjølv om tema har skifta i dei ulike tidsbolkanane. At styremøta legg beslag på «heile dagen» eller «halve natta», er ikkje noko særstyn i våre dagar heller.



## Valdres Forsøksring kunnskapsformidlar og inspirator

Frå markdag i Hedalen hausten 1973. Foto: Ola Helge Fløene

For å gi gode og fornuftige råd må rådgjevaren vera inspirert, og for å ta mot råda, må ein rettleiar vera inspirerende for mottakkaren.

Hovudregelen for ein rettleiar må vera:

*Du kjøper ikkje kunnskapen min, men mi evne til å formidle andre sin kunnskap til deg på ein slik måte at du trur du har tenkt ut alt sjølv !* [Ola Helge Fløene]

Gjennom meir enn 30 år har Valdres forsøksring vore aktiv på mange fagfelt innan landbruket, noko ein i dei fyljande artikklane vil koma nærare innom.

Svein Thorsrud  
Ringleiar 1972-77  
Avdelingsleiar Grunnkurs  
landbruk 1977-79



### Jordprøver og gjødslingsplanlegging

ble en av forsøksringens første store oppgaver ved siden av forsøksarbeidet. Allerede første høsten ble det tatt ut ca. 400 jordprøver fordelt på 45 brukere fra hele Valdres og nesten like mange måtte stå over på venteliste til neste år. Tidligere var det bare sporadisk tatt jordprøver. De få analysetalla som forelå ble ikke fulgt opp med systematisk planlegging av gjødslinga dels på grunn av manglende forståelse. Tradisjonell gjødsling med Fullgjødsel A og kalksalpeter til enga var fortsatt mest vanlig. Husdyrgjødsla ble ofte sett på som et brysomt og arbeidskrevende avfalls-stoff mer enn en verdifull ressurs. Utnyttinga var da også ofte deretter.

I dag vet vi at det kreves uttak av jordprøver med 4-8 års intervall som grunnlag for utarbeiding av gjødslingsplan. Kravet er relatert til søknad om produksjonstilskudd og KSL (kvalitetessikring i landbruket) - kfr. egen forskrift om gjødslingsplanlegging. I denne sammenheng er det litt interessant å friske opp igjen hva som ble skrevet om dette i den første årsmeldinga (1972 s. 19.)

*«Kjemiske jordanalyser nyttes gjerne til veiledning for gjødsling og kalking. De kan således være med å klarlegge årsaken til dårlige vekstforhold. Jordanalysene har imidlertid sin største betydning ved at de kan tjene til å kontrollere næringstilstanden i jorda på lengre sikt. Ved å ta prøver på samme sted med f. eks. 5-8 års mellomrom, vil en kunne se hvordan jordas næringstilstand forandrer seg over tiden som følge av omlegging i drifta, endret gjødslingspraksis m.v. Det er derfor på noe lengre sikt at jordanalysene virkelig blir interessante og verdifulle. Jordprøvetakinga må da gjøres til en fast rutine.*

*På samme måte som en fornyer enga, bør en ta nye jordprøver med noen års mellomrom. En innarbeider da en form for jordkontroll. Brukeren vil i langt større grad kjenne jorda si til enhver tid. På samme måte som husdyrkontrollen motiverer brukeren til å øke kunnskapene om foring, stell og avl, bør en form for jordkontroll motivere til større interesse for jord- og plantekulturspørsmål. Ved systematisk jordprøvetaking, kartlegging og registrering av resultatene, får en således et materiale som også gir mulighet for langt sikrere rådgivning».*

Det analyse materialet som vi etterhvert fikk bekrefte tydelig -det vi forsåvidt

visste fra før- at næringstilstanden i Valdresjorda var svært varierende. Etter de første fem åra hadde vi et materiale som omfattet 2.244 prøver fordelt på 260 bruk og et jordbruksareal på nærmere 20.000 daa jordbruksareal. I et forsøk på å få fram noen generelle konklusjoner ble analyseresultatene gruppert i følgende kategorier:

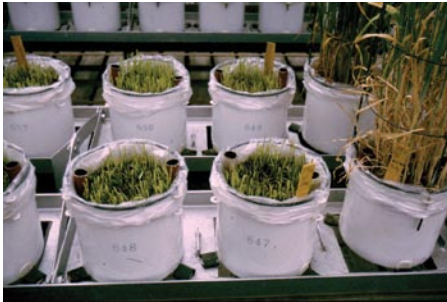
- *Gammel kulturjord i bygda*
- *Fulldyrka jord i fjellet (brukt noen år)*
- *Nybrottsjord i fjellet (aldri gjødsla tidligere)*
- *Nybrottsjord i bygda (aldri gjødsla tidligere, men delvis beita)*



Resultatene viste at på «gammel jord i bygda» var fosfor- og magnesiumtilstanden som regel god. Også kalium- og kalktilstanden var best på denne jorda sjøl om en stor del av K-analysene kom i K-Al-klasse I - altså lågeste klasse. Fosfortalla var i mange tilfelle så høge at en kunne tære på betydelige reserver ved å spare på fosforgjødslinga når kalktilstanden også var god. En burde da planlegge bruken av husdyrgjødsla på nye skifter samtidig som en måtte over på mer fosforfattig eller sågar fosforfri handelsgjødsel. Her lå det muligheter for å spare kostnader. For kalium derimot måtte en være mer bevisst på å tilføre det årlige forbruk

gjennom såkalt helsesonggjødning dvs. delt gjødning.

Jorda i fjellet skilte seg klart ut med låge verdier - særlig for fosfor og kalium. Nybrottsjord var naturligvis mer næringsfattig enn jord som hadde vært dyrka og brukt noen år. Spesielt var fosforverdiene låge ( ca. 90 % i klasse 1 - ingen i klasse 3 og 4 ). Lignende utslag fant vi også for kalium sjøl om de ikke var så markante som for fosfor.



Hva kalktilstanden angår viste det seg å være en himmelvid forskjell i pH-verdiene på jord i bygda og på fjellet:

- For «gammel jord i bygda» hadde 26 % av prøvene pH lavere enn 5,6
- For «fulldyrka jord i fjellet» hadde 77 % av prøvene pH lavere enn 5,6
- For «nybrott i fjellet» hadde 86 % en pH lavere enn 5,6

Av dette ser en tydelig at fjelljorda hadde et særlig stort kalkingsbehov. Også nede i bygda var det behov for kalking mange steder noe avhengig av jordart, kultur, bruk av handelsgjødsel etc.

Det var også betydelige variasjoner mellom bygder og mellom garder. I Etnedal fant vi den største andelen prøver med pH lavere enn 5,6 (vel 50 %), mens Nord Aurdal hadde den høyeste andel prøver med pH over 5,6 (87%). Også i Vestre Slidre og Vang var verdiene

relativt gode med ca. 75 % over 5,6 på jord nede i bygda. Kartlegging av nærings- og kalktilstand på bruksnivå var imidlertid det primære for oss med tanke på rådgivningsarbeidet. Dette ble det da også svært stor interesse for allerede det første driftsåret.

Oppfølgingsarbeidet var avgjørende viktig. Dette skjedde i form av møter/korte kurs i analyseforståelse/-vurdering samt utarbeiding av gjødslings- og kalkingsplaner. Alle som fikk tatt jordprøver ble innkalt til slike møter. Utgangspunktet var å få nytta gardens egen næringsstoff-ressurs - husdyrgjødsel - best mulig. Derneft ble oppgaven å skjøte på med handelsgjødsel etter behov - typer og mengder. Ved denne gjennomgangen kom en i samtalens løp naturlig inn på tilgrensende fagområder. Sammenhengen mellom jord- og plantekultur, formengde/-kvalitet og driftsøkonomi var sentralt. En kom raskt inn på spørsmål om ugrasbekjemping, arts- og sortsvalg, fornying og gjenlegg, høstetidspunkt og -intensitet, beitespørsmål og foring. Alt endte til sjuende og sist opp i en målsetting om å bedre driftsøkonomien på garden.



Første året med analyseresultater holdt vi 10 kurs med 45 deltakere i alt. Med små deltakergrupper kommer en lett i dialog med brukeren om de problemstillinger

han/hun er opptatt av. Samtidig utvikles det et godt faglig og sosialt fellesskap hvor erfaringer og impulser utveksles og tas med hjem i «tenkeboksen» til modning for senere bruk. Etterhvert som vi fikk resultater fra feltforsøka, ble det enda mer interessant å prate om i gruppene. Erfaringene med denne arbeidsformen var gode og vi forstod at dette måtte bli en viktig oppgave framover. Utvikling av fagmiljøet hadde en rask smitteeffekt både i form av økt etterspørsel etter tjenester og i form av nye medlemmer i ringen. Etter vel ett års drift var forsøksringen den største i landet målt etter antall medlemmer. I starten var de fleste usikre på hva en forsøksring var og hva den skulle arbeide med. Denne usikkerheten

ble «rydda unna» etterhvert som stadig flere fant å ville gjøre seg nytte av ringens tjenester. Med økende etterspørsel meldte det seg også et kapasitetsproblem. De tre første åra hadde ringen en ringleder på heltid pluss noe ekstra sommerhjelp til feltarbeidet. Tidsrommet fra årsmelding og analyseresultater forelå og fram til våronna ble oftest for kort og hektisk. Da skulle brukerne følges opp med rådgivning og planlegging parallelt med at forsøkssesongen skulle forberedes og planlegges. Det var derfor en stor lettelse for ringlederen da Odd Helge Nysveen ble tilsatt som forsøksagronom i april 1975. Hans første arbeidsoppgave bestod i å pakke og distribuere «rykende ferske» årsmeldinger fra Valdres Trykkeri.

**Odd Helge Nysveen**  
tilsett 1975,  
ringeliear frå 1986

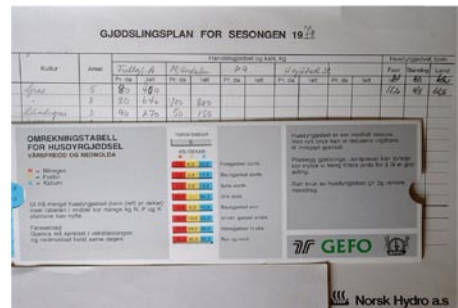


## Utarbeiding av gjødselplaner gjennom ein mannsalder

Interessa for uttak av jordprøver og utarbeiding av gjødselplan var mykje av drivkrafta bak medlemsauken på slutten av 70 talet og framover. - Ekstra interessant var det for dei som etter 5 – 6 år kom inn med 2. gongs uttak av jordprøver. Desse kunne då vurdera utslaget av tiltak som var sett i verk.

Nytt sortiment innanfor fullgjødsel og kombinasjonar mellom desse gjorde at det vart fleire alternativ å velja mellom for å dekkja næringsbehovet til dei ulike vekstane, særleg der det var to gjødslingar. (eng og beite heime i bygda).

Toppen av jordprøveuttak og utarbeiding av gjødselplanar på grendevise kurs nådde vi hausten 1984, med nær 1000 prøver frå 100 gardsbruk i Valdres. Våren 1985 fekk



alle desse innkalling og oppfølging på gjødselplanmøter.

Offentligemyndigheiter fatta også interesse for arbeidet med. gjødselplanlegging og jordprøvetaking, dette vinkla ut frå næringsforsyning og forureiningsfare. Fosfor var det fyrste næringsstoffet som vart sett i fokus, seinare Nitrogen.

Desember 1985 kom den fyrste datamaskina til kontoret, denne vart fyrst og fremst skaffa med tanke på statistikkarbeid og tekstbehandling, men også medlemsregister. - For sikrere bedømming av næringsinnhaldet i husdyrgjødsel ( Nitrogen) vart det i 1987 kjøpt inn måleutstyr til slikt bruk. Anna utstyr som vart skaffa var vektor for registrering av lasstørrelse, og bestemming av avlingsnivå pr. dekar. Utstyr for å syne korleis kunstgjødelspreiaren arbeide vart både demonstrert og skaffa.

*Utsegn frå Nord – Østerdal: Kva er vitsen med gjødselplanlegging når spaken på sentrifugalsprederen er rusta fast på 50 kilo pr dekar.*



Dei fyrst gjødselplanane utarbeidd ved hjelp av EDB vart laga til vekstsesongen 1987. Tidleg ute blant medlemmene får dei

ulike valdreskommunane var: Arne G Perlestensbakken, Arne Håkon Haug, Arne S Hagen, Torleiv Ildstad, Knut K Ødegaard og Kristoffer Heen.

Januar 1988 vart det sendt ut tilbud til samtlege medlemmer om gjødselplan utarbeidd på EDB. Referat frå styremøtet april 1988: 50 planer er laga for medlemme på EDB.

INNSPILTABELL		Kommunale gjødselplaner		Kommunale gjødselplaner	
Plan nr.	Plan namn	Plan nr.	Plan namn	Plan nr.	Plan namn
1	1988	1	1988	1	1988
2	1988	2	1988	2	1988
3	1988	3	1988	3	1988
4	1988	4	1988	4	1988
5	1988	5	1988	5	1988
6	1988	6	1988	6	1988
7	1988	7	1988	7	1988
8	1988	8	1988	8	1988
9	1988	9	1988	9	1988
10	1988	10	1988	10	1988

Tilbodet om bygdevise møter for dei som hadde fått take ut jordprøver forgåande haust vart oppretthalde. Hausten 1988 vart det sett i gang auka innsats mot forurensing i områder som hadde nedslagsfelt til Skagerak. Gjødselplanlegging vart sett på som ein viktig innsatsfaktor i dette arbeidet.

Våren 1989 var ny datamaskin med gjødselplanleggingsprogram på plass, delvis finansiert ved hjelp av Skagerakmidlar. Forsøksringens ansatte sendt på kurs organisert av FMLA. Prosessen i dette gjekk mot betre tilpassa gjødsling og betre utnytting av husdyrgjødsel. Forsøk markdagat møter og tilsvarande gjekk her hand i hand med gjødselplanlegginga. Mange medlemmer brukte gjødselplanarbeid aktivt i ein prosess med mål å frå betre utnytting av husdyrgjødsel.

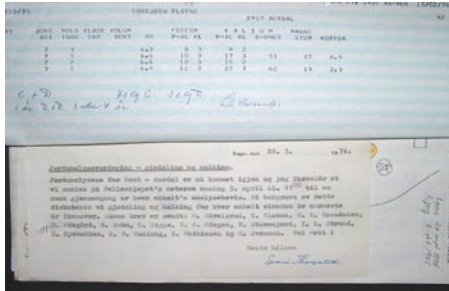
Våren 1990 var siste sesong med bygdevise gjødselplanmøter. EDB opplegge var no einerådande, for økologisk drift vart tilbodet med grendavise møter oppretthalde 2-3 sesongar til, då vi for denne driftsforma ikkje hadde tilgang til gode hjelpemidlar via EDB. Frå styresmaktene vart det fortsatt stimulert b til å utarbeide gjødselplanar. Frå FMLA fekk vi økonomisk støtte opp mot kr 400,- pr plan.

Då denne støtta fall bort måtte styret gjera ei kuending. Dette måtte vi avslutte, eller begynne å ta betaling. Frå hausten 1995 vart det innført eigenbetaling for utarbeiding av gjødselplan og uttak av jordprøver. Interesse for desse tenestene flata nok noko ut, men dei aller fleste såg den faglege nytteverdien så stor at dei valte å ta kostanden.

Obligatorisk gjødselplan i samband med søknadomareal og kulturlandskapstilskudd kom i 1998. Dette ført til ny interesse

for arbeidet og vi fekk ein ny tilvekst i medlemsmassen. Samtidig måtte vi organisera arbeidet på kontoret på ein betre måte for å unngå uovervinnelege arbeidstoppar.

Tilbod vart sendt medlemmen slik at dei kunne tinga gjødselplan i forkant av innkjøp av gjødsel, eit godt tilbud til dei som vil utnytta terminprisordninga.



Jordprøveuttaket har ikkje endra seg mykje i løpet av desse 30 åra. Manuelt arbeid er dette fortsatt, jordprøverbor og bøtte er aktuelle reidskap. Dette er eit arbeidskrevjande opplegg. Fagleg har vår tilråding vore å ta ut nye

jordprøver kvart 5-6 år. Forskriftene for gjødselplanegging set ei grense på 8 år, for dei som har årleg plan, dette fører til at dei fleste ynskjer å benytta prøvene så langt som råd opp mot denne grensa. I starten vart det teikna skisser over innmarka og uttaksplassane, forsøksringen har etter kvart skaffa seg økonomisk kartverk over storparten av områder med dyrka jord i Valdres, slik at prøvene no blir plotta inn på dette. Maskinelt utstyr for jordprøveuttak med registrering av uttaksplass på GPS er no i drift, på sikt vil sikkert dette bli metoden for jordprøveuttak, på ein eller annan måte må dagens arbeidsforbruket ned. Gjødselplanlegging på EDB er komen for å bli, programma blir stadig utvikla, Planteforsk har saman med forsøksringane og andre forskingsinstitusjonar arbeidd mykje med å forbetre berekningsgrunnlaget, dette gjennom ulike forsøksseriar og liknande. I dag utarbeider Valdres forsøksring omlag 300 gjødselplanar årleg for medlemmene sine.



ÅR	ANTALL	pH	ÅR	ANTALL	pH
1972	406	5,72	1977	346	5,71
1973	396	5,74	1978	305	5,58
1974	491	5,68	1979	223	5,57
1975	545	5,61	1980	316	5,61
1976	335	5,60			
			SUM	3363	19009
			GJ.SNITT	374	5,65

Legg merke til at pH-verdien i sammendragene ligger mellom 5.65 og 5.80, og at det ikke er noen tendens til stigning. Vi forutsetter at det hvert år er tatt ut gjennomsnittsjord. Dette betyr at den kalkmengden som nå tilføres årlig, går med til vedlikeholdskalking. –

Halvparten av jorda er dårligere enn gjennomsnittet. Mye av denne jorda har behov for kalking: Velg kalktype etter magnesiumbehovet, og kalkmengde etter surhetsgraden. Og det gir mange fordeler å spre kalken FØR pløying! ! Eller overflatekalking på grasmark (vårspredd), med halv mengde.

Jorda i Valdres inneholder generelt mye fosfor. Dette skyldes at det gjennom forgagne år er tilført mer fosfor enn det som er tatt ut gjennom avling m.v. Men i de senere år har vi brukt fosformengder som er mer i samsvar med behovet. Etterhvert vil dette også gi utslag på jordprøvene. Husk at fosfor i kunstgjødsel skal betales med mye penger. Jord i dårlig fosfortilstand bør derfor gjødsles opp med vellagret kloakkslam. Den er gratis og effektiv, og tilfører samtidig organisk materiale. Ta kontakt med ”landbrukskontoret”, i god tid!

Ei jord i normalt god hevd har en P-AL-verdi på ca 8, og K-AL på ca 18. Jord med gode reserver av syreløselig kalium har en K-HNO<sub>3</sub>-verdi på ca 80. Mg-AL bør være over 6. Låg Mg-verdi krever kalking med dolomittkalk. Til hovednæringsstoffene hører også nitrogen. Vi vet at med låg N-gjødsling blir avlinga deretter. Om vi

ÅR	ANTALL	pH	P-AL	K-AL
1981	319	5,62	9,1	10,0
1982	359	5,72	9,2	9,9
1983	385	5,69	11,5	11,3
1984	840	5,77	10,3	11,1
1985	606	5,70	10,3	10,2
SUM	2509	14409	25614	26720
	502	5,74	10,2	10,6

ÅR	ANTALL	pH	P-AL	K-AL
1986	524	5,49	10,7	10,3
1987	868	5,73	11,9	11,2
1988	424	5,75	12,3	11,4
1989	566	5,76	12,7	12,3
1990	466	5,67	12,6	12,2
SUM	2848	16187	34162	32596
GJ.SNITT	570	5,68	12,0	11,4

ÅR	ANTALL	pH	P-AL	K-AL
1991	442	5,71	14,4	12,2
1992	235	5,76	10,0	13,0
1993	511	5,78	10,5	14,4
1994	510	5,87	10,5	14,6
1995	648	5,84	11,1	13,4
SUM	2346	13610	26669	31962
GJ.SNITT	469	5,80	11,4	13,6

ÅR		pH	P-AL	K-AL
1996	614	5,80	9,6	13,5
1997	690	5,69	10,5	13,7
1998	363	5,75	10,8	15,4
1999	276	5,83	13,3	16,0
2000	157	5,76	10,9	15,8
2001	187	5,72	9,5	14,4
2002	373	5,68	9,6	12,2
SUM	2660	15279	27793	37441
	380	5,74	10,4	14,1

S A M M E N D R A G				
JORDPRØVER	VFR	1972	2002	
ÅR	ANTALL	pH	P-AL	K-AL
1972-80	3363	19009		
1981-85	2509	14409	25614	26720
1986-90	2848	16187	34162	32596
1991-95	2346	13610	26669	31962
1996-02	2660	15279	27793	37441
SUM	13726	78494	114238	128719
GJ.SNITT	443	5,72	11,0	12,4

da samtidig har normalgjødning av P og K, så vil overskudd av disse gå inn i jordlageret. Da kan det være tid til å minne om at "tørr" husdyrgjødsel har mistet sitt verdifulle innhold av ammoniakk. Tørr husdyrgjødsel er en meget dårlig nitrogenkilde. Møkk med ammoniakk må enten oppbevares i tett rom, eller pløyes ned umiddelbart, eller halvblendes med vatn. Dette gjelder også urin! ! God om

For noen ti-år siden lærte vi at jorda skulle pløyes om høsten, og så spre møkka etterpå. Denne lærdommen har nok gått ut på dato. Hensyn til både jordpakking og næringstap tilsier nå at møkka skal spres om våren, på upløyd mark. God omrøring i lager er en selvfølge.

Omstillingen ligger i at vi kjører møkk om våren, istf. om høsten. Og at kjelleren er tom 1. august.

De første årene mente formannen og styret at uttak av jordprøver var noe alle hadde bruk for, og at dette derfor kunne være innbakt i medlemskontingenten. Men årsmøtet i 1995 fant å måtte bryte med dette prinsippet. Fra 1. juli samme år ble både jordprøveuttak og gjødselplanlegging gebyrbelagt. Fra 1/1-1998 ble gjødselplan med jordprøver gjort obligatorisk. Til da hadde det vært et jordprøveintervall på 5-7 år. Men det nye kravet satte ei grense på åtte år - og dermed skulle alle ha jordprøver hvert åttende år.



## Ut å sjå ,heim å bruke

seier Magnus Sandberg i innleiingsartikkelen sin. Markdagar og andre tilstellingar forsøksringen har gjennomført kan trygt vandra under denne parolen. Folk treffest, diskuterer, ser og høyrer om aktuelle problemstillingar, og kan seinare setje dei nyvunne idéane ut i livet. For forsøksringen er det då viktig å finne tid og tema som lokkar medlemmene til møteplassen. Avløysarordninga gav husdyrbrukarane høve til å få ordna "fritid", slik vart det også lettare å koma med tilbod om fagturar utanom nærområdet.

Innanfor 30 år kan ein peike på mange tidsskilje, kanskje ikkje så kraftige som Svartedauden (år 1349), men likevel merkbare i næringa. Før og etter rundballepressa, før og etter Mjøsaksjonen eller før, i og etter landbrukskjemien kan vera stikkord i så måte.

Det fyrste tiåret til forsøksringen fall, som nemnt før, i ei oppgangsperiode for landbruket, eller for å seie med månefasen, "på nyo". Det var ikkje vanskeleg å få stor oppslutnad om arrangementa. Den fyrste markdagen, på Løken og Berset samla ei stor mengd deltakarar, noko bildet ovanfor skulle syna.



Ola Helge Fløene  
ringleiari 1977 - 1983



Hausten 1972 gjekk den fyrste medlemsturen til Hemsedal, med stor oppslutnad. Lokalavisene hadde baa store oppslag frå denne hendinga. Olav Robøle sitt referat dekkja mest halve framsida av "Valdres" tysdagen den 10. oktober 1972. "Hallingane er kjende for å vera flinke til å skapa seg velstand, og mange var nyfikne på korleis dei bar seg åt med dette", skriv Olav Robøle.

Ein solfylt junidag i 1973 samlast atter ein stor flokk i på Steile og Bøaflato i Vang. "Geit, sau, gris og utleiegehytter i fokus"



Markdag Kinnhølt 27/7 1973



Merket fellesstøl 1/8/1974



saksar vi frå "Valdres". Dette var i starten på "hundegrastida", så avskiltsunda vart på eit forsøksfelt på Lislome.

Selskapet for Noregs Vel var mange gonger ein viktig samspelar. Konsulentane i tekniske fag, Even Glemmestad og Gunnar Otnes, seinare Torstein Fyhri og Tor Breen var gode folk å ha for handa. Ved markdagen på Kinnhølt sumaren 1973 synte konsulent Glemmestad mange måtar for å berge hø. Ein må òg nemne at mange maskinfirma gav ei hjelpande hand med å syna fram ulike reiskapar ved markdagane.

"Eplegravst", som det heiter på Slidremål, samla hausten 1973 inn på 150 deltakarar på Eikrun i Volbu. Her vart fokus sett på potetproduksjon i Valdres, ikkje minst å skaffe smittefrie setjepoteter til andre deler av landet. Det var elles presentasjon av "Faun" potetopptakar ved utviklaren, Romerikingen Erland Asdahl. "Potetdyrkinga vant seg mange nye venner og utøvere under potetdagen", skriv Audun Midtsveen i referat i Oppland Arbeiderblad. Gartnerhallen og Felleskjøpet var medarrangørar.

Auka avvirking i skogen, fellestiltak og oppdyrking av ny jord var og sentrale stikkord i Valdreslandbruket fyrst på 1970-talet. Under ei medlemsutferd til Sør-Aurdal i oktober 1973 fekk deltakarane ta turen innom Begna Bruk for å fylje foredlinga av tømmerstokken og seinare gjekk turen over åsen til Hedalsengene der ein sto iferd med å planlegge bruken av eit 1500 mål stort dyrkingsområde.

Neste vår dro forsøksringen over Valdresflya for å sjå kva Dovringane hadde fått til av fellestiltak. Utpå sumaren var ein stor flokk tilstades på fellesstølen i Merkji i Tisleidalen. Her mykje urudt land iferd med å bli lagt under ploegen, og deltakarane fekk demonstrert mange

## Forsøksringen startar sumar- sesongen med ugrasdagar

Godt forebyggjande arbeid langt bedre enn sprøyting



Et sprøyteløp i Vang.

## Ugrasdag i Vang



Ringleder Svein Thorsrud justerer traktoroppsettet sammen med deltakerne på ugrasdagen.

Ringleder Svein Thorsrud i Valdres demonstrerer, når luter for sprøyteløp, som alle hadde sine egne oppsett. Det var også mange som hadde fått seg en god tur på traktor.

Når det gjelder sprøyting med horevopprøp på beite, var det mange som hadde fått seg en god tur på traktor. Det var også mange som hadde fått seg en god tur på traktor.



ulike nydyrkingsreidskapar. Selskapet for Noregs Vel og diverse maskinfirma var gode medspelarar både ved dette høvet, og same haust under ein pløvedemonstrasjon i Volbu. I oktober dro ein på medlemstur til Noregs landbrukshøgskule mellom anna for å sjå på forsøksfjaset.

Alt i startåret hadde styret fokusert på ugrasflorane kringom i Valdresengene, og ugrasdagar, der ein gjekk i enga, botaniserte og drøfta ugrassprøyting eller andre mottiltak for å halde løvetann, høymolsyre, tunrapp og andre konkurrentar til kulturvekstene borte frå jordene sto på timeplanen mange vårar frametter frå 1973. Her la ein gjerne opp til bygdavise samlingar, og det var nok ikkje berre ugras som vart drøfta på desse treffstadane.

Fokuset som var sett på fellestiltak hadde og gitt seg utslag sør i Valdres, og sumaren 1975 hadde ein medlemstur til Venelia Beitelag på Bagnsåsen. Same haust la ein utferd til Hadeland der ein m.a. var innom garden til Dag C Weberg på Jevnaker. På heimleg grunn hadde ein lagt opp til ein del bygdemøter der ein var innom både gjødselplanlegging, arbeidsrasjonalisering og rekneskapsføring. Vinteren 1975/76 fekk medlemmene høve til å bestille frø av Leikund hundegras, og året etter kunne ein sjå dei fyrste hundegrasengene kring i dalen.

For å skaffa fram grasfrø, må nokon ta på seg frødyrkinga. Under ein markdag på Ulvé hausten 1976 gav am. Erling Olsen frå Løken og am. Tor Jostein Fiveland frå Statens Plantevern gode råd til dei som ynskte å ta til med ein slik produksjon. - Sumaren 1975 var turr, og med ein turkesumar kjem spørsmål om vatningsanlegg. "Forsøksringen vil fylgje opp interessa for vatning så godt som råd er", skriv formann Sandberg i årsmeldinga for 1975. I september 1976



Svein Thorarud



Foto: Svein Thorarud



held ein ”vatningsdag” på Svenes der forhandlarane synte fram dei mest aktuelle typer vatningsanlegg. Dosent Bengt Rognerud greidde ut om valg av anlegg.

Om vérgudane er for eller imot Valdresbonden må avlinga i hus for å sikra vinterføret. Forsøksringen hadde gjennom eit par sesongar henta inn tal for tidsforbruk med ulike bergingsmetoder for gras, og presenterte dette materialet saman med Hallingdal forsøksring under ein markdag på Golsfjellet sumaren 1976. Det var godt Kjell Rotnheim hadde ein stor stølsvoll for å få rom til dei 3-400 frammøtte. Registreringsmaterialet som forsøksringane her hadde henta inn og systemisert vart nok arbeidsgrunnlag for dei organisasjonsfolka som seinare fekk inn tilskottsordninga for ”gras dyrka i fjellet” i jordbruksavtalen.

På sume felt må ein spara utgifter, på andre felt kan ein prøve å auke inntektene. Like sidan starten hadde styret sett i gang forsøk med gjødsling av granskog, i 1975/76 vart dåverande heradskogmeister Lage K. Westerbø engasjert for å ”utvide forsøksarbeidet i skogen”. Ein markdag saman med skogråda i øvre Valdres ved Helin i Vang sette fokus på økonomi og arbeidsforbruk i produksjon av fyringsved. Ein konkluderte med at ein kunne oppnå ei timeforteneste på innpå 60 kroner ved å produsere bjørkeved.

Olav Yrstad hadde med seg maskiner for kapping og kløyving, og under demonstrasjonar kommenterer fylkesskogsjef Knut Dæhlien. ”Dø må væl ti no mer væm rundt denna skruen, før om je skulle få slipset mitt vikla inni, så bli je drept”. Då svarar han Olav turt : ”Denna masjina æ kji beregna for folk mæ slips, denna”

Styret hadde gjennom lengre tid drøfta å arrangere ein større utanlandstur, og midt i mars 1977 la ei gruppe medlemmer iveg over Nordsjøen til Skottland. Valdrisane beit seg merkje i både skogreisning,



Foto: Svein Thorsrud



**Samarbeid om utnytting av fjellet kan gje 600 nye arbeidsplassar i Valdres**  
Valdres Forsøking held kurs i driftplanlegging og oppanarar til samarbeid



## Et utbyggingsbruk i utvikling

"Norsk Landbruk"

På Granum er det så både ny driftbygging og ny framtidig plan. Det gamle skil bort og det blir til til nyveg.

Da Odd Byfuglien i 1965 overtok gården Granum i Granumsbygda i Etnedal var det vel 40 da. innverk på bruket. Det var gamle hus på gården med en buskapp på 7 mjølkekyr og noen ungdyr. I dag er de gamle husene skiftet ut med nye våningshus og ny driftbygging, og buskappen er skiftet til det dobbelte. Samtidig er det kjøpt inn også fordoblet, og etter planen skal nye 80 dekar nydijrke.

På markdagen sin i høst hadde Valdres forsøking satt på programmet utbyggingsbrukenes problemer i utbyggingsperioden, en



## Sjøl med stor eigeninnsats må privatforbruket bli eit minimum

Dei fleste av dei som har gått inn i utbyggingsperioden har gjort det med stor eigeninnsats. Det betyr at dei har gjort det med store utgifter. Det betyr også at dei har gjort det med store utgifter. Det betyr også at dei har gjort det med store utgifter.



husdyrgjødselhandtering og høge livdyrprisar Dei fleste hadde nok og med seg ein porsjon "Skotch Whiskey" då dei kom attende til gamlelandet.

Jordregisteret fortalde om store dyrkingsjordreservar i Valdresbygdene og markdagane i 1977 spannt ut frå dette temaet. I stølsområda i Øystre Slidre hadde NLVF i gang eit større forskingsprosjekt. Medlemmene fekk sjå korleis ulike grasslag og grønførvekster slo seg til i ulike høgdelag, både onder og over tregrensa. I stølstraktene var store område etterkvart tilvokstne av brisk og vier, og utstyr for å rydde bort dette krattet fanga interesse.

På 70-talet var det eit stort tal utbyggingsbruk i Valdres. Til markdag hjå Odd Byfuglien i Granumsbygda kom ei rekkje fagfolk for å fortelje om planlegging og gjennomføring av utbygginga både av bygningar, dyremateriell og jordveg. "Endå vegen innover mot Bakkebygda er temmeleg dryg for dei som bur øvst i dalføret, var alle Valdreskommuner godt representert, noko som avspeglar stor interesse for dei aktuelle tema som vart tekne opp", skriv Olav Robøle i "Valdres". "Fru Byfuglien kunne fortelle om slit både ute og inne i gamle og tungvinte bygningar. Det tar mindre tid å stelle 20 kyr i den nye driftsbyggingen enn det tok å stelle 9 kyr i det gamle fjøset", skriv "Norsk Landbruk". "Granum Søndre har satset en million i investeringer" var innleiinga til Ola Ødegaard i "Samhold".

Oppdyrking av jomfrueleg mark var eit gjennomgangstema. På ettervinteren 1978 var ikr. 80 deltakarar samla til møte med bl.a. Jorddirektør Ottar Fjærvoll, dir. Ole Lie i det Norske Jord & Myrselskapet samt am. Hans Aamodt frå LTI. "I framtida er eg ikkje sikker på at bruksutbygginga vil føregå nede i bygda" sa gardbr. Thor



Dahl i si innleiing. Samarbeidet med Landbruksteknisk institutt og Hans Aamodt vart halde vedlike utover på 80-talet, og det vart ikkje få timar Aamodt kørde med stor skålharv både på Merket fellesstøl og på den nye fellesstølen på Hovda i Skrautvålsåsen. Aamodt hadde gjort ein del tids- og arbeidsforbrukstudiar under desse oppdraga, og det vart ein **kraftig** diskusjon i styret om dette skulle vera med i årsmeldinga. – Sumaren 1982 var medlemmene invitert til markdag på Hedalsengene der halvanna tusen mål dyrkingsjord no låg ope for dyrking.

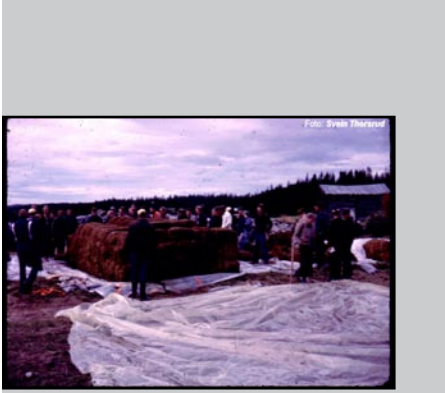
Slutten av 70-talet hadde mest eit vikingetidspreg i seg med dei utlandsturane forsøksringen sto bak. Valdrisar drog både i Miklagards- og Novgorodlei, men dei snudde i Tsjekkoslovakia, Danmark og Finland. På desse turane inviterte ein med folk frå granneområda, Vestoppland, Gudbrandsdalen og Hallingdal.

På eit hotell i Tsjekkoslovakia dreiv ein av heiseførarane med ”svart” veksling av valuta. Han stoppa heisen mellom to etasjer og pengane bytte hand. Han Mikael Bang sa det slik : ”*Nai, no gjere Kjørkjibjergo`n mykje peng du, no ha`n vøre i heise i minst tre menu*”.

Om sume bønder kunne gjera det godt på valutaspekulasjon, var ein på tur mot ei tid det stikkordet var *innsparing av kostnader*, totalt motsett det gamle ’korleis auke bruttoinntekta’. Skuta hadde alt byrja å snu, men lang tid skulle gå innan passasjerane merka heilomvendinga.

Sist i august 1978 la eit fylje forsøksringmedlemmer iverg over Filefjell med kurs for Leikanger, med Knut Helge Sørhus i brodden. Han hadde vore ringleiar i Indre Sogn Forsøksring innan han vende heim til Valdres, og hadde saman med staben i Indre Sogn lagt opp til vitjing på ulike gardar i området, samt





på forsøkgarden Njøs, der Valdrisane kosa seg med eple, og i tillegg fekk sjå ”norske” aprikoser.

I år med små grasavlingar må ein sjå seg om etter andre slag grovfôr. Korndyrkingsarealet minka år om anna i Valdres, men halmen var ein ressurs ein burfe ta vare på, både her og i dei meir spesialiserte korndistrikta. Halmluting var det slutt med, nem NOFO (Norsk Fôrkonservering) hadde byrja å setje til amoniakk i oppstakka, firkantpressa halmbuntar, med godt resultat. Tidlegare ringleiar Svein Thorsrud hadde orda frampå om ein også kunne amoniakkhandsame ’halvtørt’ gras, og NOFO tok han på ordet. På seinsumaren 1978 laga dei eit ’miniforsøk’ med ulike amoniakkmengder på Hovsetre, stølen til Svein, og på ein markdag nokre veker seinare kunne ein møta fram for å sjå resultatet. Det var gjennom fleire år eit godt utbygd distribusjonsapparat for flytande amoniakk, og ikkje lite halm vart konservert på denne måten gjennom dei neste åra. Ein trur ikkje det konserverte graset utgjorde noko stort volum.

Same kva ein stappar i husdyra i eine enden (helst den enden tennene sit i), kjem noko utatt i den andre. Ordet ”Husdyrgjødselforholdet” såg ein av og til i fagblada. Samanlikna vi oss med dei ’tettaste’ husdyrområda’ i resten av Europa, var vel ordet ’problem’ å ta altfor kraftig i. Snudde ein litt på flisa, og sa : Korleis skal vi nytta husdyrgjødsla på best muleg måte i kombinasjon med handelsgjødselforholdet, kom ein nok nærast den røyndomen vi levde i. Små openåkerareal nede i bygda og til dels lang transportveg til grovforareala på stølen gjorde at ein måtte sjå på måtar for å spreie husdyrgjødselforholdet på engane.

I samarbeid med fleire gardbrukar i ’Tørpegarø’ i Vang vart det hausten



1978 synt fram både gjødselpumpe, blandepropellar, transport- og spreieutstyr samt gulleanlegg for blautgjødsel. Denne markdagen hadde eit stort deltakartal, og vi veit at fleire kontrakter vart skrivne med utgangspunkt i kva medlemmene hadde sett denne dagen.



Frå gjødselkjellaren tok vi arrangemnetsvegen til dyrerommet og förlageret i driftsbygningen. 2. november 1978 hadde vi fått professor Torgeir Lyngtveit frå NLH med oss til markdag kjå Knut K Ødegård på Nordåker i Røn, og emnet var ”ombygging av eldre driftsbygningar”. Lyngtveit hadde laga ei ombyggingsplan for driftsbygningen, og dei mange fram møtte vart med på ei runde for å sjå kva slag endringar ein trengde å gjera for å få bygningen betra tilpassa nye driftsmåtar og ny teknologi. - Denne markdagen synte eit behov for å gi meir detaljert kunnskap om bygningsarbeid på Valdresgarden, og vart spira til dei seinare ”Bygningskurser” (sjå eigen artikkel)



Året er 1979, vi er sist i januar – og vi er på Danskebåten. Forsøksringen arrangerer tur til den store utstillinga ”AgroMek” i Herning, og ei heil busslast medlemmer er med. I tillegg til utstillinga skal vi innom fleire gardar i Skanderborg-området (venskapskommune med Nord-Aurdal). Vi kjem innom både ein stor Jerseybesetning, forsøksgarden Godthaab og Passatfabrikken, som er spesialistar på fyringsanlegg. I tillegg vart vi inviterte på middag av ordførar Ejner Jensen i Skanderborg. – som i retur fekk ein ’brimost frå Føssei’.



- Vi overnatta 2 netter i Silkeborg, og då vi kom fyrste kvelden venta det ’Dansk bøf’ på gjestene. Han Bjarne Lome fann eit hardplast-liknande objekt i ’bøffen’ og hadde fyljande kommentar. ”Jaddi ha dai dålige stundé herniè, dai ha kji eigong fått tå øyremerkjo før dai bi stappa nie kvèdné”.





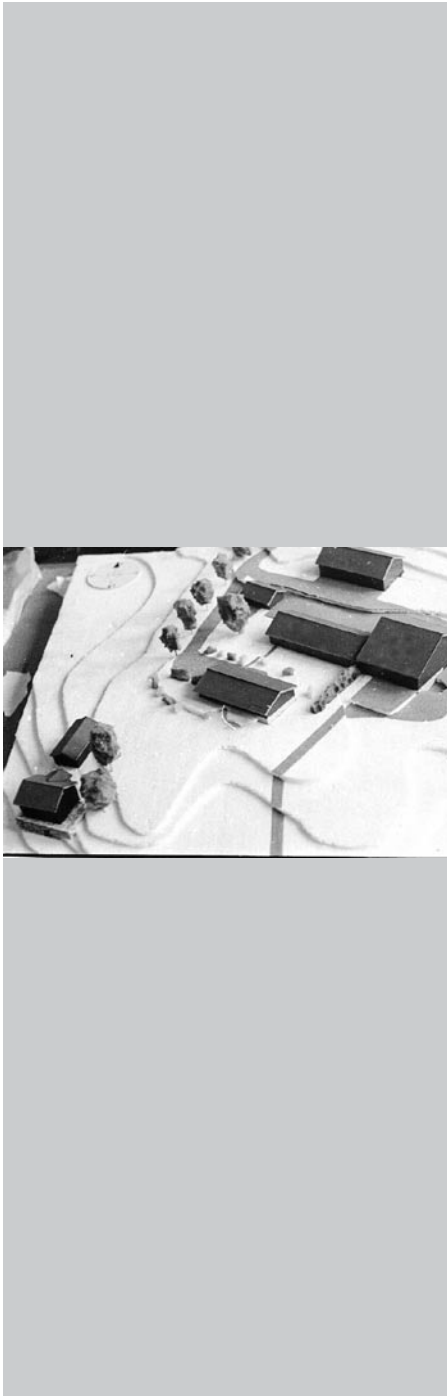
Januar var og månaden for rekneskaps- og skatteoppgjer. Andersen frå NB var innleiar på eit måte på Fagerborg pensjonat som samla mange deltakarar, og til og med ein likningssjef sa etter møtet hadde vore lærerikt.

Etter vinter fyljer vår, snøen smeltar og grasmarka kjem framatt, grå i starten, men med sol og varne kjem den grøne livsfargen. Men denne våren var det mykje eng som hadde store, grå bøter i seg. "Overvintringssopp" sa fagfolka. Så denne våren hadde vi 6 temadagar om førebuing mot soppåtak., og fekk god hjelp av statskonsulent Kåre Årsvoll.

27.september same år hadde vi fått med professor Erling Strand frå NLH, fylkesagronom Alfred Malm og am. Erling Olsen på ei reise gjennom "kornområda" i Valdres, Begnadalen, Vestringsbygda, Røn og Volbu..

- - - - - Då vi fyrst spurde professor Strand om å ta del i markdagen, var svaret: " Dæ kan vel ikkje vera non korndyrking i de harabeiteområda". Etter turen trur vi pipa fekk ein annan lyd.

Vi prøvde å følge opp korn- og grasfrødyrkarane med eit vekeskurs på vinteren 1980. Omlag samstundes hadde vi og eit kurs om rotvekstdyrking [Her syner vi til eigen srtikkel om Valdres Plantelag]. Bygningskurs hadde vi denne våren og, og frå ein einskild bygning er ikkje spranget stort til å sjå gardstunet samla.. Midt i juli hadde vi VerneVøla og Valdres Folkemuseum som partnarar under ei sundagsutferd for å sjå på gardstun og byggeskikk i vår eigen dal gjennom tidene, Vi starta på Høve i Vestringsbygda, sidan på sørre Røllång i Ulnes, sidan på Ulve i Røn. Til sist samlast vi på Museet og fekk ei innføring om takformer og taktekkning gjennom tidene, og her vart sjølvsagt Valdresskiferen eit sentralt samtaleemne.



21. oktober hadde ein samla eit fagpanel med prof. Hjulstad NLH, Petter Lindstad i Bøndenes bygningskontor samt bygningsssjefane i Valdres under tittelen ”Temadag Byggjeskikk”.

Finland var reisemålet for turen vår dette året. Saman med Lendingar og Gudbrandsdøler vart vi trygt frakta av JVB med kurs mot Stockholm og Helsingfors. På Landbruksuniversitetet i Helsingfors fekk vi ei forelesing av professor Kalle Majala, ein av Nordens fremste forskarar på saueavl, og seinare gjekk reisa til Kouvola, venskapskommunen til Nord-Aurdal, der både gardsvitjing og ei kveldssamling med gardbrukarar i området var organisert for oss.

Då klokkene ringde oss inn i år 1981, var eit helgeseminar på Kamben kring emnet ”Gardstunet” stadfesta. Samlinga skulle vera eit punktum på satsinga vår kring temaet ’bygningar på garden’. Seminaret vart halde saman med øvre Buskerud Forsøksring, og samla god deltaking. – Men kva slag lei skulle ein no satsa vidare på innan rettleiing i ’tekniske fag’ ? Styreformann Sandberg hadde under ei samtale med Landbruksteknisk Institutt (LTI) kome under vér med at dei i Danmark dreiv mobil ytingsmåling, eller ”helsekontroll” av traktorar, og fekk styret med på at vi burde sjå nærare på dette. ( sjå artikkelen ”Kursverksemd og anna satsing..”)

I november var medlemmene invitert til arrangement i Volbu om ”Gardsverkstaden”, dette var eit samarbeid med Selskapet for Noregs Vel (SNV) og Gjensidige/Valdres Brannkasse.

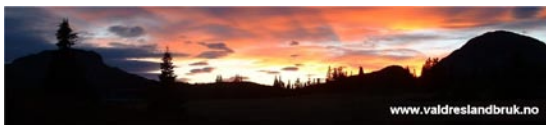
Vi val no komme inn i ein arbeidsbolk der samarbeidet med Husdyrkontrollen gjekk knirkefritt, og arbeidsåret 1982 starta i januar med ei faghelg på Maristova. Under ”Landbruktes Dag”, som dette



Året var på Leira hadde Forsøksringen ein demonstrasjon av kalking, på Før – rett over for Lagemarkene , der fleire av kalkprodusentane stilte både med mannskap, spreieutstyr og kalk. Kalkskya sto kvit utover mot Førssyndé, til glede både for jord og vatn. – Dette året vart det sådd og planta kålrot på svært mange mjølkeproduksjonsgardar i dalen, og i slutten av september var mange av dyrkarane samla til markdag hjå 'krumtappen' i Plantelaget, Knut Helge Sørhus i Ranheimsbygda. Han gjekk over frå å vera ringleiar til å bli gardbrukar på fulltid frå årsskiftet 1982/83.

”Og så gjekk dei inn i det fjorde, o da va det siste dei gjorde”, seier Jakob Sande i diktet ”Drama i fire akter”. Ja, 1983 vart det siste årstallet mitt i Valdres Forsøksring, skrivebordet var reinsa innan fyrste faredag. Innan då hadde Forsøksringen vore medarrangør i Faghelg på Grindaheim, saman med Produsenttenesta, og i tillegg hatt eige fagkurs i grasdyrking. 21. april hadde ein informasjonsmøte med framlegging av resultat frå fyrste året med traktorkontroll, og sist i juli samlast medlemmene til markdag på Løken. Fagturen gjekk dette året til Rogaland, og Valdrisane la ut på ferda i midten av September.

- - For den vidare saga vil eg visa til oversikta Odd Helge Nysveen har laga om 'arrangement og tilstellingar i Valdres Forsøksring 1984 – 2002'



# Kursverksemd og anna satsing på bygnings- og maskintekniske løysingar

## Varekunnskap om nybygg og vøling, gardstun og effektmåling av traktorar



Ola Helge Fløene  
ringleiar 1977 - 1983

Døyr fe  
døyr frendar  
døyr sjølv det same  
Men ordet om deg  
aldri døyr  
vinn du eit gjetord gjævt  
(Håvamål)  
...  
trø stilt på jord  
Eg har reist mine bautasteinar  
I ord  
(*Jakob Sande*)

Lagnaden til det store fleirtal av oss gjev ikkje rom for korkje å ”vinna eit gjetord gjævt” eller å ”reise bautasteinar i ord”.

Vi kan ”reise bautasteinar” i garden vår, bygningane våre og i etterkomarane våre.

Forsøksringen har ikkje blanda seg inn i det siste punktet, men når det gjeld bygningane på garden prøvde vi gjennom åra å gi Valdresbonden eit idégrunnlag utfrå kunnskapen i – og tankane i tida vi virka i.

*”Det hjarta er fullt av, renn munnen over med ...” (ordtak)*

Når unge hender kjem attende til fødestaden, vil dei gjerne gripe fatt i arbeidet med å legge til rette for framtida. I starten på 1980-åra var dei 6 hendene på forsøksringkontoret ved mange høve

syssette i vølings- og bygningsarbeid på ”fedrenegardane”.

For eigen del, med landbrukstekniske fag som utdanningsbakgrunn, hadde eg teke del i dei årlege samlingane dei tekniske institutta ved NLH i samarbeid med Landbrukets Opplysningskontor (LOT) arrangerte. Her fekk ein servert det **dagsaktuelle** matfatet med faglege innslag saman med høvet til å vedlikehalde det ”sosialt-faglege” nettverket.

Tida kring 1980 var år der framtidsvon, optimisme og investeringslyst rådde grunnen. På mange Valdresgardar var byggjeprojekta både vel påtenkte og planlagte. Ei viktig oppgåve for Forsøksringen var å formidle fagstoffet til medlemmer og andre interesserte i Valdresdalen. Hausten 1978 hadde ringen ein markdag hjå *Knut K Ødegård*, Nordåker i øvre Røn. Her hadde vi fått den då unge, fagleg sterke og glødande interesserte *professor Torgeir Lyngtveit* til å utarbeide alternative planer for vøling og ombygging av driftsbygningen. Svært mange medlemmer møtte fram, og dette var nok innleiinga til satsinga vår på bygningssida.

Formidle lærdom – og setje kunnskap om til praktisk bruk

Vinteren 1979 godkjende styret i forsøksringen utkast til eit 6-dagars kurs i bygningsfag, der vi som undervisarar drog inn sentrale fagfolk på lands-, fylkes- og lokalplan. Ein prøvde så

godt råd gi å formidla detaljkunnskap om bygningsplanlegging med professor Lyngtveit og fylkesagronomane Dahl og Elvesveen, bygningsmateriale med førelesarar frå mellom andre Norsk Betongforening, Nordisk Aluminium, BMFbyggningsbeslag og Glava. Emne om innandørsmekanisering , gjødselhandtering/tette gjødselportar og mjølkemsakiner vart også dekkja av representantar frå ulike firma. Fylkesagronom Håvi tok for seg bygningsøkonomi, rørleggar Torstein Lindal tok temaet 'vatn i driftsbygningen og Leif Sørbråten frå Nord-Aurdal Kraftlag tala om elektrisk anlegg. Representantar for dør/vindaugeprodusentane var også innom kursa Vi samarbeidde med Valle landbruksskole for å få del i sentrale midlar til vidareutdanning for å dekke kurskostnadane.



*Det fyrste kurset held vi på Leira vidaregåande skule i vinterferien 1979. Grannen min var med på fyrste kurset, og eg hugsar godt at minste dotter hans tykte det var litt rart at 'han papa' måtte ut med skuleveska den veka ho hadde fri!*

Ved avslutningen laurdagen hadde vi kjøpt marsipankake, men kakespade hadde ingen tenkt på. Då kom demonstrasjonssettet med BMF-byggningsbeslag til nytte. ("Man tager" sto å lesa i Valdresprestekona Hanna Winsnes si kokebok.---- "Man tager hva man haver" tenkte kursarrangørane om kakespaden

Etter å ha halde tilsvarande kurs også vinteren 1981 såg vi "marknaden" som "metta"

### "Å vekse på god rot"

Det er oftast langt mellom årringane til ein landbruksbygning, og ei lang levetid krev at han står på trygg grunn. Fundamenterings- og betongarbeid stikk av med ein god slump av investeringa – og er arbeids- og materialkrevjande. Forskalingsarbeidet, sa fagfolka, kunne gjerast enklare og billegare ved å nytte ferdige forskalingsselement, tilpassa standard gjødselkjellarhøgde. Desse kunne ved rett handtering brukast om att på mange landbruksbygg. Då kom spørsmålet : "Kven skal hengje bjølla på katten" – og "kven skal ein godblunke til" , ja – korleis skulle vi organisere innkjøp og utleige av elementforskaling i Valdres. Her kom Valdres Samvirkelag inn som ein viktig medspelar og overtok stafettpinnen frå forsøksringen. Både styrar Nils Waarum og styreformann Torbjørn Holden (byggmeister frå Ulnes) vart våren 1979 med på ein tur til Ringsaker Almenning på Næroset der vi såg på produksjon av forskalingsselement, vitja byggjeplassar og drøfta framdrifta i prosjektet. Sumaren 1979 var forskalinga på "jomfrutur" i Liardo i Vang, der forsøksringen hadde



markdag og urframføring av nyvinninga. Den dag i dag kan du treffe på han Nils Waarum med elementlass langs vegane i Valdres.

---

*"Når gode vener dreg kjelken saman, kan ein lesa større lass."*

---

"Kring 1980 hadde vi ein arkitektutdanna museumsstyrar, Torbjørn Eggen, samt ei druvande kraft i foreninga "Verne Vøla", Haldis Ålvik Thune. I samarbeid med desse skipa vi sumaren 1980 ei "familieutferd" for å sjå på gardstun i Nord-Aurdal og Vestre Slidre. Tema for dagen var "Byggjeskikk og tunutforming". Turen starta på Høve i Vestringsbygda hjå fam. Alf Brandt Kjelsen, vidare til sørre Røllång i Ulnes hjå fam. Henrik Ranum,



sidan til Ulven i Røn hjå fam. Ola O Ulven og med vending sørover mot Museet frå det gamle tunet på Rå i Røn (garden var då testamentert til Vestre Slidre kommune)

---

Kan minnast ei ordveksling eg "smughørde" då vi sto framfor nybygget hans Ola Ulvé: Ein Nord-Aurdøl spør sidemannen, ein Øyebygding : "*Kan detta lønne sé då ?*". Øyebygdingen svarar : "*Han Ola Ulvé gjeré bærræe dæe so lønne sé , han*"

---

*"Det er to sider ved en bygning, bruken og skjønnheten. Bruken tilhører eieren, skjønnheten hele verden."*

---

Vinteren 1981 held vi fram med byggjeskikkseminar på Kamben Hotell saman med Hallingdal forsøksring samt Valle- og Lien landbruksskular. Her prøvde vi å spinna saman fortid, notid og framtid med innleiarar av lokale krefter og langvegsfarande fagfolk, mellom andre instituttarkitekt Berent A Moe frå NLH, Ringleiarassistent Bjarne Asgrimplass står framfor planteikningane frå Robøle nigard i Øystre Slidre. Då dett det ut av han : "*Å, tenk om e hadde hatt eit so fint navn*" Vi bur i eit dalføre der skifersteinen frå Køllstadbygden har sett sterke merkje etter seg i ei periode av bygningshistoria vår. Punktum for "gardsbygningdelen vart sett sumaren 1981 med ein markdag om takformer og taktekkning på Valdres folkemuseum. Som ein god byggherre starta vi altså med prosjektering og teikning i 1978, grunnmur i 1979 og avslutta med taktekkning i 1981. Etter dette vart det ikkje meir storstila bygningaarrangement i vår tid.

---

*"ingen røyk utan eld, ingen dur utan motor"*

---

Tekniske fag er ikkje berre hammar, Gjerdesag, blandemaskin og totommfirtoomm: Røynsla sa: "*Ska*

*dæ koma folk på markdagen, då lyt mø ha mæ noko so dura*" Då laut vi vel også ta oss av det som "dura" på garden.



Havremotoren var alt i vår tid gått over frå trekkraft til selskaps- og rekreasjonsbruk, så Dieselmotoren vart vår prøvestein. I 1982 hadde Magnus Sandberg under ei togreise kome i kontakt med professor Gunnar Weseth ved Landbruksteknisk Institutt (LTI) og praten kom inn på kva forsøksringane kunne



gjera av praktiske oppgåver innanfor maskinteknikk. Weseth kopla tankerekka mot Danmark, der landboforeningane organiserte effektmåling av traktorar, dermed var egget lagt. Etter styrehandsaming vart denne skrivaren saman med Ola Kjørli frå leira vdg. Skule, Tor Horn, Volbu samt amanuensis Birger Mølnå frå LTI, Ås sende til "Kongens by – København" i førjulstida –82 for å læra om dansk "effektkontrol"

---

.Under reisa med "Danskebåten" DFDS kjem diskusjonen inn på kven av turdeltakarane som er fødde nærast sjøen. For ein Skrautvålsbygding eller ein Abjøring kan nok eit heilt liv passera utan å ha opplevd flo og fjøre, storm og mjuke havbøljer. Nordtrønderen Mølnå, derimot, var fødd berre eit par steinkast frå havkanten, og såg nok på seg sjølv som den mest sjøvande. Då slær Tor Horn til: "Eg er fødd i eit hus der eine sida sto på pålar ut i sjøen"

---

Våren 1983 var måleutstyret, med god økonomisk hjelp frå Valdres Brannkasse ved kontorsjef Reidar Hovelsrud og styreformann Harald Thorsrud, på plass i Valdres etter å ha blitt prøvekøyrt og klargjort på LTI, Ås. Landbruksmekanikar Jan Fred Solhaug frå Ranheimsbygda vart engasjert til å farta rundt med testutstyret, avtale om lokale var klarert i dei ulike bygdene, rapportskjema var tillaga og ein god del interesserte medlemmer hadde meldt si interesse.

---

# Valdres forsøksring, forsøksaktiviteten.

## Eit resymé over problemstillingar som vart teke opp, kvifor dei vart teke opp,



**Odd Helge Nysveen**  
tilsett 1975,  
ringleiar frå 1986

I namnet til forsøksringen ligg ein direkte forventning om utøving av forsøksverksemd. Dette skal vera basis for rådgevinga, som skal vera tufta på lokalt utførte forsøk og granskingar. Allereie i oppstartsåret 1972 hadde styret og ansatte klare formeiningar om kva slag spørsmål som skulle undersøkjast gjennom forsøksverksemda. I denne prosessen var herrane Olsen og Hernes ved forsøks garden Løken viktige støttespelarar.

### **Gras og grovfôr:**

Sortar i hundegras og bladfaks, her vart det anlagt heile 6 forsøksfelt i oppstartingsåret. Alle desse felt var plassert nede i bygda. Målsettinga var heilt klart å skaffe fram ei eng med betre avlingspotensiale og muligheit for meir varig eng tilpassa nye driftsmåtar. Problemstilling med fornying

av gamal eng med "enkle" metodar vart tidleg sett i gang. Tydleg at vi hadde høg gjennomsnittsalder på enga då som no. Appetitten på artar innan gras held fram i 1973 vart anlagt to felt med artsforsøk i gras,

Dette var store og arbeidskrevjande felt, men dei gav også svar på mange problemstillingar. Tydleg at det var eit sug i medlemsmassen for og auka og stabilisere grovforavlingane. I årsmeldinga for Valdres forsøksring 1975, er tittelen på forordet "Ein vegvisar". Dette ber bod om eit styre som var trygge på seg sjølv og drifta i ringen, forsøka anlagt i 1972 begynte no å gje sikre resultat, det kan også vera dette styret siktar til.

I 1975 effektuerte Valdres forsøksring fellesbestilling til Strand Brænderi, av Leikund Hundegras, dette som resultat av forsøksfelta. ("Alle" skulle ha Leikund hundegras, frøtilgangen var sterkt begrensa) Fellessbestilling av Leikund hundegras for medlemmer held vi fram med i to til tre år framover.

I 1977 byrja vi å undersøkje haustesystem for hundegras. "Alle" hadde sådd hundegras, haustedato og gjødsling var store sett som før, gransking av kvaliteten på hausta avling kom no med i vurderingane.

Løken bladfaks er på plass, frødyrkinga er eit problem. Valdres forsøksring hjelper til og anlegg forsøksfelt for å belyse problemstillingane.

Appetitten etter nye artar innan gras held fram i 1980 og framover vert strandrøyret sett under lupa og voge opp mot Leikund hundegras, Grindstad timotei og Manchar bladfaks.



Vi har no lært att hundegraset passar ikkje alle plassar og særleg ikkje der vinterklimaet er ustabil. Skal vi ha topp kvalitet og optimal utnytting av vekstevna krevst det stor fleksibilitet hjå dyrkaren, det går ikkje å hauste på dato her nei, her må vi sjå på utviklingsstadium.

Bladfaks vinn etter kvart innpass i ein del områder, men fekk ikkje slik pangstart som hundegraset, men har likevel større utbreiing (i areal i Valdres) no i dag. Utprøvinga av hundegraset vert flytt til fjellet, to felt i høgdelaget 8 -900 meter over havet

Nye artar på belgvekstsida Lucerne skulle prøvast i Valdresjord. (utanom Løken) Lucerne sådd i blanding med timotei. Hundegrasfeltai fjelletsynerathundegraset

må få god gjødsling også i fjellet for å gje avling av god kvalitet. (protein). Lucerna er ikkje ferdig utprøvd enno denne gong i blanding med bladfaks. Enkelte typer jord har større overvintringsproblem enn andre, er det forskjell på artar eller sorter i denne samanheng.

Dyrking av luserne er ei utfordring samtidig som mange er interessert i å prøve denne belgveksten. Ulike tiltak i attleggsåret vert prøvd ut, fyrst og fremst kalking, men også ulike såmengder av dekkvekst.

Bladfaksen treng meir oppmerksomheit, no er det ikkje berre »bladfaks» men utprøving på sortsnivå. Løken forsøksstasjon kom med tre sortar: Løken? Løfar og Leif på kort tid, desse måtte samanliknast innbyrdes og opp mot utanlandsk matereale. Fleire forsøksfelt vart gjennomført. På 90 talet vart haustetid og kvalitetsvurdering take med i tillegg. Vi nøydde oss ikkje lenger med dei grasartane som stod på den norske sortlista. I 1990 anla vi forsøk der alpesvingel var med.

Spørsmåla rundt dyrkinga av lucerne var heller ikkje løyst, nye granskingar måtte til denne gongen var det dyrkingsområder som skulle fastsetjast. Nye sortar av lucerne var også på tur inn. Endra bruk og ulike mål med engdyrkinga kjem fram, spørsmål om frøblandingar til varige enger blir undersøkt, dette gjeld i bygda.

Fleirårig raigras blir rekna som den edlaste av grasartene, aktuelt både til slått og beite, dette måtte vi prøve, felt vart anlagt i 1991, nye felt i 1993, 1996 og del av felt frå 2001. Feltet frå 2001 skal simulere slått og beiting, overvintring av Italiensk raigras er også med i denne undersøkinga.

Nye sortar av kvitkløver gjorde det nødvendig å undersøkje om desse kunne passa i vårt klima.

Samtidig starta vi forsøksfelt som skulle undersøkje virkningen av ulik haustetid på fyrste og andre slått i raudkløver / timoteiblanding. Her vart varigheita av enga undersøkt, samt kvalitet av hausta avling etter ulik haustetid.

Kaukasiske strekbelg, belgvekst som det var lita erfaring med her i landet denne vart sådd både i blanding med timotei og bladfaks samt i reinbestand. Etableringa av strekbelg var problematisk + overvintringsproblem, ingen bra introduksjon. Frøprisen var også høg (kr 135,0 pr kilo i 1992)

Problema i samband med fordyrkinga i fjellet undersøker vi på nytt i 1995 og framover. Storrutefelt og smårutefelt skal gje ein indikasjon på korleis driftspresset (kjøring og beiting) verkar inn på varigheita av enga.

Nye sortar av timotei, foredlingslinjer av timotei frå Løken samt Strandrøyr og Alpesvingel er med. Nye timoteisorter for fjellet gjer det nødvendig med nye forsøk, nye sortar er no på plass.

Teknikken innan spreiring av blautgjødsel får stadig ny tilvekst av utstyr, DGI er eit eksempel på dette, vi var ikkje inne i nokor måling av gjødseleffekt men såg på muligheita for å så grasfrø saman med husdyrgjødsla med dette utstyret. Det blir fortsatt arbeidd med å vidareutvikla denne teknikken.

Vi gjorde også prøver med isåing av grasfrø i eksisterande eng i fjellet. Utan nokor form for »forbehandling» av enga

### **Gjødsel og næringsforsyning**

Demonstrasjonsfelt med gjødsling av naturleg fjellbeite her vart det anlagt fem felt mange av dei fyrste driftsåret i ringen, nokon av desse felta held fram heilt til i 1981.

Næringsforsyninga til jord i fjellet stod tidleg i fokus særleg på hovudnæringsstoffa

Nitrogen Fosfor og Kalium. Kalk og mikronæringsstoff vart undersøkt i to forsøksfelt som var anlagt tidlegare.

I 1973 vart det anlagt 4 felt til i fjellet med mål å undersøkje Nitrogen og Kaliumforsyning til eng i fjellet, desse felta vart anlagt i etablert eng.



Kalium som næringsstoff opptok forsøksringen og medlemmene, nede i bygda vert det sett i gang forsøk på å gje kalium både om våren og til andre slått i samanlikning med å gje alt kaliumet om våren.

Nitrogen og Kaliumforsyning til eng i fjellet vart grundig undersøkt, gjennom fleire forsøksfelt.

Dette var forsøk og forsøksseriar som var prinsippleverandørar for rådgjeving om gjødsling, både val av gjødslingslag og gjødselfordeling. I dag er det ved enggjødsling heilt vanleg å dele tilføringa av kalium til fyrste og andre slått gjennom enten to fullgjødslingslag eller ved bruk av husdyrgjødsla både om våren og til andre slått. Nye utprøvingar på forsøksfronten i 1975 var kloakkslam, ubehandla septikkslam vart samanlikna med biologisk rensa slam. 1976 stod tydelegvis i kostnadsjakta sitt tegn då vi starta samanlikning av fullgjødsla A og D til eng i fjellet. Nydyrkingsbølga er komen i gang, særleg i fjellet er det behov for å sjå nærare på samspelet mellom

Fosfor og Kalk.

Forsøksfelta med husdyrgjødsel tek til, sjølv om mange nye brukarar vil sjå på feltplan med undring, 16 tonn blautgjødsel pr dekar samanlikna med 135 kilo fullgjødsel A, veksten var vel å merke forraps.

Vi held fram med husdyrgjødselproblematikken, denne gong samanlikning av haust og vårspreiing til attlegg.

Forsøka med husdyrgjødsel etter same leisten som tidligare år. Konklusjon 1980: » Store husdyrgjødselmengder kan nyttast med godt samvit.»

Alt må prøvast, ofte etter meir eller mindre velfundert oppskrift frå andre. Haustspreiing av mineralgjødsel til beite, samanlikna med våspreiing.



I 1984 kjem dei fyrste forsøka med overflatespreidd husdyrgjødsel på eng, To ulike mengder om våren og til 2 slått vert prøvd. Fire grasartar og raudkløver er med, mengdene husdyrgjødsel låg høgt over det vi anbefaler i dag.

I fjellet vert attleggsproblematikken undersøkt, mange har slete med attlegg i fjellet. Særleg på litt eldre jord. Både næringstilførsel og forskjellig jordarbeiding vart undersøkt i same feltet.

Gjødselplanlegging er no bestemt i forskrift for den enkelte gard. I starten

ynskte medlemmene gjødselplan ut frå den faglege nytteverdien, basiskunnskap som vi henta inn gjennom lokale forsøk og granskingar vart lagt til grunn for arbeidet med gjødselplan då som no. Som basis for desse råda er det i perioden utført ei rekke gjødslingsforsøk, særleg innanfor gras og engvekster, som skal danne mal for gjødslingsråda. Særleg mykje er det i denne samanheng fokusert på Nitrogen. Forsøksseriar frå 1990 tek for seg: Nitrogen og kaliumgjødsling til blandingar med gras og kløver Nitrogengjødsling er også undersøkt til rotvekster og til eittårig (Weswervoldsk) raigras.

I 1988 var filosofien at ein skulle tilsetje forskjellige komponentar til husdyrgjødsel, desse tilsetjingsstoffa ville binde opp nitrogenet i haustspreidd gjødsel slik at nitrogenet låg der som ei ferdig matpakke når våren kom.

Fleire praktikere i vårt område brukte desse tilsetjingsstoffa. Husdyrgjødsel på eng går inn i en ny fase, vassinnblanding vert undersøkt. Fleire forsøk med denne problemstillinga, Samtidig set andre forsøkseriar utnyttinga av husdyrgjødsel i fokus. Vassinnblanding og positiv effekt av denne på næringsutnyttinga vart fort dokumentert. Neste trinn var utprøving av ulike metoder for spreieing. (breispreieing og stripespreieing) Utstysproduzentane greip tak i sine fortrinn i markedsføringa, Begge metoder er i bruk i Valdres, breispreieinga er mest utbreidd, kostnadsmessig spørsmål? Mange kubikk husdyrgjødsel er våtkompostert i vårt område. Valdres forsøksring undersøker gjødselvirkingen etter ulik behandling. Vi blir meir sortsspesifikke når det gjeld gjødsling også til gras, undersøking om dei norske timoteisortane har ulik evne til å ta opp nitrogen frå jorda.

Nitrogen i jord og frigjering av dette blir undersøkt i ein forsøksserie kalla nitrogen og nullrute starta i 1996, dett som ledd i prosessen med og skaffa fram sikrare data til bruk i forbindelse med gjødselplanlegging. Neste skritt i tilpasning av gjødslinga er basis for forsøk i 2002, der vi har gjødselplan som basis og prøver svakare og sterkare gjødsling, dette kombinert med ulik haustetid samt kvalitetsprøver av avlinga.

Med ynskje om stadig aukande engalder vart det behov for å sjå om ein kunne oppretthalde eller auke pH verdien i jorda ved overflatekalking på eng. Avlingsmessig utbytte vart belyst saman med økonomiske vurderingar, og innhaldet av mikromineral i hausta avling.



### Potet:

Sortsforsøk med potet kom inn i 1973 Halvtidlege og halvseine sorter var med i feltet, gode sorter til matpoteproduksjon stod tydelegvis i fokus. Kerrs Pink som sammenligningssort, sorten er fortsatt å finne på mange middagstallerkenar i Valdres i dag. Potetforsøka inneheld stadig nye nummersorter som ventar på sortsgodkjenning. Kerrs Pink er fortsatt målestokksort innan halvseine sorter. Innan potesektoren gjorde vi i 1985 ein liten vri. Halvtidlige sorter med 2 ulike haustetider vart undersøkt. Poteten skal også gjødselast, skal den gjødselast berre

med husdyrgjødsel åleine? Forsøk måtte til. Tørråte har vorte eit årvisst problem gjerne seint i vekstsesongen, og har rundt tusenårsskiftet spreidd seg til deler av Valdres som ikkje har opplevd dette i »manns minne». I 1996 prøver vi ut sprøyting basert på varslingsmodellar.

### Korn:



Korndyrkarane hungra nok også etter nye sorter fyrste forsøka i bygg kom i 1973 då med Varde som sammenligningssort. Ingen ynskjer seg tilbake til denne sorten i dag, sjølv om det var mange som protesterte då den vart stroke på sortslistene. I 1978 skaffar vi oss forsøkssåmaskin, forsøka blir betre og sikrare. Nye utfordringar i anmarsj 1978, fyrste sortsforsøk i vårkveite, dyrkingssystem ved ein-sidedig kornproduksjon. gjødsling til bygg. Oljevekster må vi prøva, dette er i 1978, Alt då kunne Valdres forsøksring fortelje at i eit slikt system var brakking nødvendig. Kveite og toradsbygger fortsatt interessant. Sortsforsøka innan korn held fram, denne gong med samanlikning mellom kveite havre og bygg i same feltet. I tillegg utprøving i tidleg havre.

Så Kornkvalitet er under lupa ulike grader av utrensing i såkorn av 2-rads bygg. Forsøka innan korn går på utrensningsgrader, i såkornet, sort x såmengde og såmengde x såkornstørrelse,

vi ser for oss ei optimalisering av kostnadene i korndyrkinga. I korn er nye sorter av bygg og havre til utprøving. I tillegg til dei årlege sortsforsøka med bygg- og havresoter begynte ein å sjå meir på eigenskapar og krav hjå dei ulike sortene.

All jord i Valdres er ikkje like kalkrik/fattig, set dei ulike sortane, særleg innafor bygg ulikt krav til pH i jorda.

### **Plantevern:**



Forsøk med sprøyting mot ugras var i starten konsentrert til eng og problemstillingane særleg opp mot ein »allsidig ugrasflora.», med vekt på bekjemping av høymole og løvetann. Glyfosat (Roundup) fyrste utprøving i forsøksringen 1975. Glyfosat vart prøvd mot kveke i stubbåker og mot sølvbunke i gammel eng og beiter. Forskjellige problemstillingar vart take opp etter kvart innanfor plantevern også sprøyting mot overvintringssopp. I tillegg til overvintringssoppen som er nemt tidlegare tek vi med Grå augeflekk samt sopp og insekt i bygg i tillegg til ugrasproblematikken i korndyrkinga og ugrasikålrottdyrkinga. Grønforblandingane trengte også plantevern mot ugras. Sprøyting i blandingar med bygg/havre og forraps var ikkje uproblematisk, vi hadde fleire felt i påfølgjande år med stadig nye sprøytemiddel. Ugras i enga dukkar stadig

opp att, resultat, nye forsøk, nye midler til utprøving. I 1986 var kantsoner eit »ukjent begrep» forsøk med ulike ugrasmidlar var prøvd i »bekjemping av kveke og annan vegetasjon i åkerkantar.»

Haustsåing av atlegg med gras har mange praktisert med hell, ugrasfloraen som kan dukke opp i kjølvatnet av ei slik handling kan vera allsidig og hardfør, forsøksringen tok utfordringa. I 1992 kom også forskjellig kjemisk middel mot kveke i potet egna til bruk i vekstsesongen. Av ugrasartane er høymolsyra via spesiell oppmerksomheit gjennom fleire forsøksfelt med ulike sprøytemidlar og ulik behandlingstid. Har vi nådd fram med kunnskapen vår her? Vi har aldri sett så mykje høymolsyre i Valdres som dei siste åra. Kunnskapen har vi, har vi vilje og evner?

Tunrapp i eng var det neste problemugraset som skulle til livs. Forsøksmessig vart 3 faktorar prøve, ulik såråte ulik haustetid desse to kombinert med kjemiske midlar.

Floghavreproblematikken, det einaste ugraset det er lovpålagt at du har kontroll med, midlar og metoder er undersøkt gjennom forsøksfelt og registreringar. Etter kvart som kornarealet har minka, har problemet gått ned, men problemet er alvorleg nok for dei som slit med det.

1992/1993 Lågdosemidla kjem på banen vi prøver desse i ulike forsøksfelt med allsidig ugrasflora i eng, auka bruk av kløver i engfrøblandingane gjev nye utfordringar, både i engåra og atleggsåret, Prøvinga i denne serien omfatta også felt i atlegg utan dekkvekst.

### **Grønforvekster:**

Grønforvekstene var forsøksringen ein god ambassadør for, med mange forsøksfelt både i byga og på fjellet, Ulike sortar av grønfornepe vart prøvd ut i staren, seinare vart spekteret av

grønforvekster utvida i felta, nokon av felta vart brukt i demonstrasjonsamanheng i forbindelse med ulike arrangement. Grønnforblandingane »Heilsæd». Dei fyrste haustetidsforsøka vert sett i gang, kunne dette gå føre seg nokon annan plass enn i Vang? Når vi fyrst er i gang med »nyvinningar» på forsøksfronten tek vi med grønnformais også dette var i 1978. Heilsædforsøka held fram, NOFO kjem med råd når det gjeld blandingar og haustetid. Vi held fram med grønnformais, som vi samanliknar med andre grønforvekster.

Forsøka med gjødsling til grønforvekster held fram, vi sparar ikkje på kruttet 30 kilo Nitrogen er høgaste gjødslingsledd, dette i tillegg til husdyrgjødsel hausten før. I 1983 vart kapitlet om grønnformaisen avslutta i denne omgang, avlinga i dei beste åra heilt opp i 1250 kilo turrstoff. Minimumsfaktorar i Valdres var, varmesum, tørke, fare for nattefrost vår og ettersommer. Grønforfelte er også egna til elgbeite, dette viste feltet i 1985,



Treng nokon av dykk råd om beite til elg ta kontakt med Valdres forsøksring. Forsøka med grønnforblandingar både med bygg og havre som grunnstamme og innblanding av ulike andre arter som »krydder» held fram. No vert fordøyelighet og kvalitet av avlinga grundigare undersøkt. Ulike blandingar og haustetider ligg til grunn.

### **Rotvekster:**

Interessa for kålrot er gryande, vi tek tak i ugraskampen, utprøving av middel mot frøugas. Dei fyrste forsøka med samanlikning av sådd og planta kålrot kjem i gang. Grønnfornepe og vanleg nepe (sådd), er med til sammenlikning.

Kålrotforsøka, planteavstand vert no sett under lupa, særleg med tanke på produksjon av matkålrot. Heime i bygda held spørsmåla i kålrot dyrkinga fram. No med sortsforsøk og samanlikning med nepe og forbete. Fordelane ved planting av kålrot var udiskutable, kålrot vart planta også på dei beste klimatiske områda i Valdres.

Stokkløping er eit problem i kålrot. Valdres forsøksring er med å undersøker eventuelle sortsforskjellar. Vi er ein sviptur innom hagebruk/grønsakdyrking. Vinterkålsortar vert prøvd ut, sådd drive fram og planta ut slik som kålrota. Feltet synte at her er det muligheter for den som vil og kan. Interessa for kålrot dyrking var fortsatt på topp, Kålflogo (makk i rota) var eit problem for mange, vi undersøkte forskjellige middel og forskjellig behandlingstid.

### **Frødyrking:**

Frødyrkarane måtte også ha hjelp, vi gjennomførte eit par forsøk i gjødsling til frøeng tidleg på 80 talet.



## Diverse:

Vi ser på alternativ for »plogfri jordarbeiding», ved fornying av eng. Pløying eller fresing ved fornying av gamal eng. Konklusjon: Bruk den reiskapen du har på garden, med andre ord synte ikkje forsøka så store forskjellar at det forsvaret nyinvesteringar.

Snøen kan liggje lenge om våren, kva gjer vi ved det? Jau vi anlegg forsøksfelt med åtemiddel på snøen. Åteeffekten er klar, avlingseffekta ikkje så klar.

I 1992 var det interesse for krossing, for å avle større del av den totale fôrrasjonen på eigen gard. Vi anla forsøk med ulike forhold mellom erter og korn, ertene har som formål å auke proteininnhaldet i avlinga.

***Problemstillingane vi har granska gjennom forsøksverksemda, har ofte kom***



***fram gjennom kontakt med medlemmene, på arrangement, tilstellingar og liknande eller at »nokon har hørt om noko» og brakt problemstillingane vidare.***

Forsøksringen som bindeledd mellom landbruksforskinga og yrkesutøvarane, gjer oss godt egna som bodbærar i baa retningane.



En planteproduksjon som har ei historie i Valdres, er dyrking av rotvekster. Det hadde vært tradisjon med rotvekster, kålrot i de tidligste områdene og turnips og nepe i resten av Valdres. Det finnes mange ettfø sårmaskiner og såstaver rundt om på gardene.

Det var en arbeidskrevende produksjon med tynning og ugrashakking om sommeren. I tillegg var engtege og kålflue plagsomme skadeinsekter.

Vi måtte arbeide med alternative dyrkingsmetoder, for det var god økonomi å dyrke rotvekster. Kraftforprisen i 1979 var kr 2,12 pr. kg for kufør A, og mjøllkeprisen var ca. kr 1,80 pr. liter + distriktstillegg på 21 øre.

Våren 1980 ble det innkjøpt ei torvblokkmaskin som stansa ut torvblokker på 3,2 cm x 3,2 cm med 1 frø i hver blokk. Disse ble satt på aluminiums- eller stålbrett



**Knut Helge Sørhus**  
ringleiar 1977 - 1982

Grovforproduksjonene, både mengde og kvalitet, har vært i fokus gjennom hele perioden forsøksringen har eksistert. Det å dyrke mest mulig grovfor på egen gard gir økte inntekter. I Stortingsmelding 19 ble det også oppfordret dette.

med plass til 171 blokker. Brettene ble brettet med en kant på 5 cm slik at de kunne stables oppå hverandre ved transport. Seinere ble det laget transportkasser som har plass til 45 brett.

Første våren var torvblokkmaskinen plassert i gartneriet til Ragnar Fremstad på Fagernes. Ideen til å produsere torvblokker på en såstasjon, fikk Knut Helge fra Lærdal der de produserte torvblokker med grønnsakfrø for dyrking i hele Indre Sogn.

Det konstituerende møtet i Valdres Plantelag var på Felleskjøpet 25.03.1981. Første valgte styre var: Knut Helge Sørhus, formann, med Aslag Hamre og Torleiv Idstad som styremedlemmer. Varamedlemmer var Ola Kvåle, Arne Røllång og Ottar Martinsen.

Ansvar for henting og framdriving av planter har det enkelte medlem. Etterspørselen økte så mye i starten at det ble innkjøpt ei torvblokkmaskin til. Denne ble plassert i Vang/Vestre Slidre. Den første maskinen stod hos Knut Helge Sørhus.

Toppsesongen var i 1985. Da ble det sådd 15482 brett, noe som tilsvarer 650-700 dekar. Rundt 200 tegnet seg som medlem i plantelaget. Mange oppnådde store avlinger, helt opp mot 12-15 tonn rot pr. dekar. Kålrottdyrkinga ført til mye samarbeid om plantemaskiner og opptakere. Plantinga løste problemet med kålflue, tege og delvis ugras.

I oppstarten med rotvekstdyrking på den nye måten, ble det gjennomført markdager og kurs som trakk til seg mange bønder. På et kurs i 1981 hadde vi med amanuensis Henning Svats fra NLH som foredragsholder. Da han skulle møtes på toget på Fagernes ble Odd Helge sendt. Ola Helge og Knut Helge som begge skulle ha hatt Svats på forelesninger, var

ikke sikker på hvordan han så ut. Kanskje de hadde skulket?

Omtrent samtidig med at Valdres Plantelag ble stiftet kom også hallingene i gang, og det ble utveksling av erfaringer over fjellet.

Økonomien i kålrottdyrkinga var god. Det viste de mange registreringene vi gjennomførte. I tillegg ble det utbetalt ekstra produksjonstillegg for rotvekster. Hovedpersonen i rotvekstdyrkinga, kua, satte stor pris på foret.

Aktiviteten i plantelaget er gått sterkt tilbake. I 2001 ble det bare sådd 625 brett, noe som tilsvarer 20 da, men maskinparken er fortsatt inntakt og klar til bruk om det skulle dukke opp nye produkt som kan såes i torvblokk. Den viktigste årsaken til nedgangen i rotvekstdyrkinga er at det er blitt mye ledig areal for dyrking av grovfor i Valdres. At det også er en arbeidskrevende produksjon, er nok og en vesentlig årsak til nedgangen i arealet.

## Fôrbunten på Brautemo



Det er ein tidleg vårdag, det er flekjtåe oppi stølstraektene, og dei tre Hølj-karatn er på veg over Golsfjellet, og har ein tom tilhengar på slep

bak bilen. Ikkje langt etter vegskilet ved 'Hallingen' ligg det ein høyball i vegen, eitparhundre meter ligg neste høyball, og om ikkje lenge møter dei den tredje høyballen midt i vegen.

"Møte mø no flaire forbunta, hive mø dai oppi hengarn", seier den eine Hølj in te dei to andre. Og som sagt så gjort. Vinterlagra, tørt og bunta Hallinghøy vart hivd opp i bilhengaren. Bortast på Brautemo ser karane 'buntespreiaren'. Det var ein lastebilköyrande Halling som hadde vore til 'sæters for å gjera seg feit', men hadde vore litt snøgg med omblogo og hjulingstong. Vi gjorde honnør, og köyrde forbi. Både Hallingmannen og kona strekte hals og stirde langt etter høyballen på hengaren vår. Dei tyktest likna to 'som hadde selt flekk, men ingen pengar fått'!

Men såmaskina til Valdres Plantelag fekk ei mjuk og varm seng å ligge i på turen heimatt til Valdres.



**Bjarne Lome**  
*Hører til "faddergruppa" for  
Valdres Forsøksring.*  
Styremedlem 1972 - 1980??

Fjellgarden Merket i Tisleidalen hadde i mange år. vært en del av av Valdres Jordbruksskule. Das skolen ble nedlagt ble det bestemt at garden skulle leies bort .Etter kort tids bortleie ble forpakteren oppsagt , og på etterjulsvinteren i 1973 kom det en henvendelse til Valdres Forsøksring om de ville leie garden. Saken ble behandlet i styremøte , og det ble vedtatt at forsøksringen skulle prøve å få til en fellestøl der. Det ble satt inn ei annonse i Valdres over to spalter, og med 14 dagers frist om at melkeprodusenter i V ladres kunne melde seg om de var interessert i å være med på å starte fellestøl. Einar Sørhus og jeg var med i styret for forsøksringen den gangen. Vi meldte oss

på,men var forberedt på at om det meldte seg for mange så måtte vi trekke oss. Det meldte seg sju interesserte.En trekte seg da han skjønnte hva dette var , så vi ble seks garder i gjen. Dette var et passelig antall , og dermed var Merket Fellestøl en realitet. Vi skreiv leiekontrakt på 20 år med Ola Ødegård og Hallgrim Thonrud som da representerte Oppland fylke. Jeg husker de sa at dere kommer helt sikkert til å få kjøpt garden.

Det var få fellestøler i Oppland på den tida, men Sør – Trøndelag og Aust- Agder var kommet godt i gang. På våren reiste vi med forsøksringen på studietur til Trøndelag ,og besøkte flere fellesbeiter. Vi fikk se flere ulike løsninger,og ble enda mer overbeviste om at dette hadde framtida for seg.

Forsøksringen arrangerte et møte om fellesbeiter året etterpå.Der møtte det oppca 100 tilhørere,da hadde valdresene fattet interesse .

I starten hadde vi god hjelp fra mange ,men jeg vil spesielt nevne ringleder Svein Thorsrud i forsøksringen,Knut Heie ,Selskapet for Norges Vel og herredsaagronom Lorentz Svae.

Det første var å få på plass vedtekter og andre formaliteter.Så var det å planlegging av hus , fringsplassog nydyrking.

Vi bestemte oss tidlig for å satse på stor egeninnsats . Det gamle fjøsetr hadde vært brukt til sau og geit .Det var over en meter talle !Vi fant døde dyr i møkka ,og detikke ut noen steder , men det er en annen historie.... Vi hadde i alle fall litt av en jobb med å gjøre fjøset klart til drift.

Den første budeia vi hadde var Mathea Hansen ,men da det ble flere kyr ble også han Hjalmar mannen hennes med. Mathea og Hjalmar hadde ansvaret for det meste , de sa fra når vi skulle flytte på stølen . Da hadde Hjalmar ordnet med gjerde og de forberedelsene som måtte til før flytting.Avløsning var det ikke noe som het. Hadde en tatt på seg budeiestell så var det alle dager. De hadde et utrolig godt lag med dyra ,og da de sluttet ettersju år ble de hedret med røkterprisen. ,en pris utdelt av NRF.

Tre garder fikk være med på starten med til sammen 36 kyr. Deandre kom til etter at vi hadde bygget melkefjøs og dyrket oppmer areal. Jeg hadde en bulldozer som vi grubbet med.

Vi nydyrket over 100 daa ,og kjørte stein , mye stein , harvet og kjørte enda mer stein. Vi leide steinplukkermaskin.men ellers gjorde vi alt arbeidet selv .Det var lange og harde dagewr , men arbeidet gikk med liv og lyst. Dyrkingstilskuddet gikk til bygging av mjølkefjøs. Vi tok oppet felleslån i Lanndbruksbanken. På 75000kr. ,og det klarte vi hele finansieringen med.

Det er litt bittert å tenke på at da garden skulle takseres når vi skulle kjøpe den ,da

bestemte Oppland fylke, som var eier ,at det skulle takseres ut fra dagens situasjon .Vi hadde altså gjort arbeidet vederlagsfritt for selgeren.

Vi avleser mjølkemengden to ganger i måneden,og trekker et forskudd på mjølkeoppgjøret.Kostnadene fordeles med en del pr. kuog dag,og en annen del pr. kg mjølk.Kraftforet fordeler vi etter egne lister. Vi leier røktere.Det er full jobb for to. Avløsningen deler vi på, og fører egne timelister.Vi har to typertraktorkjring,tung og lettVi flytter oppi slutten av juni ,og de siste årene med milde og fine høsterhar vi vært der til omkring 20 september .

Slik fellesdrift er helt avhenging av at vi stoler på hverandre.At timelistene er korrekte ,og at ingen henger seg oppi bagateller.Det krever med andre ord litt romslighet.



Da vi starte opp var vi seks gardbrukere ,Einar Sørhus, Henrik Ranum, Nils Bernhard Rudlang,Ingvar K.Ringen, Oddvar Røn og Bjarne Lome. De fleste av oss kjente ikke hverandre . Vi var ulike på mange måter,både i aldre og lynne,men vi skulle komme til å utfylle hverandre. Vi har nå drevet i nesten 30 år,og det har vært generasjonskifte hos alle ,så nær som hos oss,og vi samarbeiderlike godt. Vi tar gjerne en diskusjon.Vi er jo alle vant med å ta beslutninger hver for oss,så det kan

ta litt tid .Men vi har gjennom alle disse årene bare hatt enstemmige vedtak.

Vec starten var jeg yngstemann,nå er jeg den eldste.De jeg samarbeider med har etter tur vært med foreldrene sine ,og leikt ved bekken ,men samarbeidet går like bra .Oddvar Røn leier nå bort andelene sine til Knut Istad,ellers er det de samme brukerne( Knut Helge Sørhus, Arne Røllång, ,Hjalmar Rudlang, ,Nanna Ringen og undertegnede.I sommer fikk vi kjøpt det meste av garden.vi hadde 84 kyr og en produksjon på over 150000liter mjølk på nesten 3 måneder.Det er fortsatt mye å gjøre .Å drive 240 daa sammen med fem andre gjør seg ikke selv , men vi tar oss alle tid til ferie .Alle er enige om



at hvis vi mister fellestølen ville det neppe være mjølkeproduksjon hos noen av oss. Jeg glemmer aldri hva driftsplanlegger Leif Gunnar Aunsmo sa om dem som skulle være med på fellestøl ” Den som deltar i fellesbeite eller samdrift skal ha den egenskapen at han ser sine egne fordeler framfor andres. ”

## Fellesstølar og Fôrdyrkingslag



**Knut Helge Sørhus**  
ringleiar 1977 - 1982

Fra oppstarten av forsøksringen var rådgiving i forbindelse med fellesstøler/ fordyrkingslag en viktig oppgave. Merket fellesstøl er nevnt. En annen fellesstøl som hadde spesielle utfordringer, var Hovda fellesstøl i Skrautvål.

Denne ble planlagt 1000 m.o.h. En utfordring her var å få til en enklere dyrking som tok vare på det tynne humuslaget og ikke grov det ned.

En viktig samarbeidspartner her var amanuensis Hans Aamodt ved landbruksteknisk institutt.

Arealet var stort sett fastmark med einer, bjørk, vier og litt granskog som vegetasjon. Feltet ble ryddet for store grantrær. Første operasjon var å kjøre over med en krattknuser som knuste vegetasjonen

i småbiter etter samme prinsipp som en forhøster. Stor stein ble brutt opp med grubber på traktor eller gravemaskin og kjørt bort med steinsvans.

Neste operasjon var harving med tung skållharv av typen Kverneland med 60 cm skåler. Det ble senere skiftet over til tannete skåler som var mer effektive. Småstein og kvist ble til slutt fjernet med steinsvans.

Når dyrkinga var ferdig, viste stikk med jordprøveboret at matjordra var bevart i de øverste 7-10 cm.

Etter kalking og gjødsling gav det dyrkede arealet store avlinger allerede første året. Ved fornying av slik dyrka mark, nytter en brakking med Glyfosat og tung skållharv. Den steinen som er i ploglaget er med på å holde på varmen. Det er varmen som er begrensningen for veksten høgt til fjells.

I samarbeid med Aamodt ble det også kjørt sammenlignende forsøk med 4 ulike skållharver på Merket. Den største skållharva hadde skåldiameter på 1 m. Fordelen med bruk av skållharver er at lite stein blir tatt opp, og en får blanda den beste jorda i det øverste 10 cm laget.

Den vanligste måten å nydyrke jord på, var ved bruk av bulldoser med grubber for fjerning av røtter og stor stein og til planering. Det sparsomme humuslaget ble ofte borte under dette arbeidet, men tilgang på husdyrgjødsel erstattet noe av dette.

En annen metode var ved bruk av gravemaskin og spileskuffe der stein ble fjernet ned til under plogdjubde. Dette var en dyrere metode, men gav mindre etterarbeid.

Nydyrkingsaktiviteten var stor i Valdres i 70-årene. Mange hadde også krav til nydyrking i forbindelse med bruksutbygging.

Opplysning 11.7.73  
Poteten i fokus i Valdres:

## 150 deltakere i potetdagen i Volbu

Potetdyrkingen vant seg mange nye venner og utvidelse under potetdagen som Valdres Forsøksring arrangerte sammen med Gartnerhallen og Pelslagstet på Elver i Volbu i går. Først og fremst var automatisering av oppplantingen satt i fokus, og det var hele tiden den nye maskinen «Fam» som påkallt interessen.

Denne maskinen er utviklet av Hønsvik i Trondheim. Den er også ved denne opplysningen i Volbu, men alle Valdres overbevist om at Valdres 17.000

assessafølge og i tillegg kommer rasna. Men det finnes allerede 34 aksjonærer i Valdres, og flere blir det nok. Næssomvirke er støkkordet her, og det er høvelig for en eller flere jordbrukere å gå sammen om investeringen.

RASK OG GREI OPPPLANTING

Oppplanteren imponerte nok alle da den ble satt i gang på den gamle potetdaggen på den lokale samlingskaasa foran på traktoren. Lille skåne ble det også på potetene, så og si skadet var de, kunne foragtslender Letnes fra Ilverem konstaterer. Dette er den største fordelten ved denne automatiske oppplanteren, og denne konstruksjonen er den som har inntrådt best av alle modeller hittil, sa han.

UTVEIJA JORDMET

ble det orientert som det

Interessen for automatisk potetoppplanting var oppkaltig under potetdagen på Elver i Volbu.

Potetdyrking har lange tradisjoner i Valdres, først og fremst til mat, men også mye til dyrefôr. Poteten gav store avlinger og var årssikker på de aller fleste steder. Inntil ysteriene ble det bygd opp potetkokeanlegg der det ble benyttet damp til koking. Dette var en enkel måte å konservere poteter på, som potetsilo. Varm, kokt potet ble pakket i silo i fjøset eller i store kasser til bruk utover vinteren til både storfe og gris. Kokt potet var viktigste føret til gris hele året. Til storfe var det også vanlig å bruke rå potet. På poteten burde helst være karva for at dyra ikke skulle sette potet fast i halsen. Da Valdres forsøksring kom i gang i 1972 var det fortsatt en omfattende potetdyrking i Valdres.

Gartnerhallen hadde mottak på Fagernes, og Valdres var tatt ut til å oppformere settepotet av tidligpotet for tidligdistriktene. Det var Øystre Slidre som var i gang med settepotetproduksjon med et godt miljø i Volbu.

I 1975 ble de fleste partiene avvist. Det ble oppdaget phomaråte, og dette ble slutten på settepotetdyrkinga i Valdres. Seinere har det vært sporadisk settepotetdyrking, spesielt av mandel.

Fra starten av forsøksringen var potetforsøk først og fremst sortsforsøk. I dag er potetproduksjonen i Valdres på et lavmål.

# Økologisk jordbruk i Valdres Forsøksring

## **Valdres økologiske landbrukslag kom med innspel på årsmøtet i 1988 med henblikk på å få til eit formalisert samarbeid om forsøksfelt og økologisk veiledning .Dette vart starten for å få til ei rådgjeving innan økologi i VFR**

I åra 88 – 90. vart det brukt mykje tid på planlegging og møteverksemd på å få til ei økologisk rådgjeving innan for ringen sitt virke. Valdres økologiske landbrukslag og dei økologiske landbrukslaga i Hallingdal var viktige pådrivarar i den saka. Argumentasjonen gjekk ut på at stadig fleire bønder etterspurde kunnskap og rettleiing innan økologisk landbruk.

Formannen i den tida , Kjell Hagerup var klar på at dersom ein skulle ha ein økologisk fagseksjon i ringen, skulle dette arbeidet skje i ringen med eigen ringleiar, og ikkje i ein eigen økoring. Det vart nedsatt eit utval som fekk i mandat til å utrede moglegheiter om ein eventuell felles fagseksjon for økologisk landbruk i Valdres og Hallingdal. Det vart fatta vedtak om at ein skulle søke om midlar for å opprette ein fagseksjon / ringleiarstilling i økologisk landbruk . Valdres Forsøksring skulle formelt stå som søker av midler, og ha det formelle arbeidsgjevaransvaret. I mars 1990 kom beskjeden om at Valdres og Hallingdal hadde fått tildelt midler til ei heil ringleiarstilling i økologi på deling . Midlene var tildelte jordbruksavtalemidler.

På årsmøtet i 1990 vart det orientert om arbeidet med oppretting av eigen fagseksjon i økologi saman med Hallingdal. På det same årsmøtet vart det oppretta fagråd i økologi.

Ottar Martinsen vart valgt inn som leiar i fagrådet.

ØKOVALHALL vart oppretta våren 1990 av forsøksringane i Valdres og Hallingdal . Den fyrste ringleiaren, Jan Morten Selliseth, vart tilsett 6 juni 1990 på heiltid .Samarbeidet med hallingane om ringleiar i økologi vart ikkje det beste .Dei to ringane fann fort ut at ringleiar fordelt på to dalfører var ei lite effektiv og dyr ordning med lange reiseavstander. Ringleiar økologi slutta førjulsvinteren 1991. Hallingdal Forsøksring sa opp avtalen om samarbeidet i den økologiske fagseksjonen frå nyttår 1992., ØKOVALHALL vart dermed lagt ned, og etterlot seg eit stort underskot.

ØKOVALDRES vart arvtaker til ØKOVALHALL, og skulle dekkja alle 6 valdreskommunane, og vart ein av dei tre fagseksjonane i Valdres forsøksring. ØKOVALDRES disponerte 0,5 stilling av forsøksringen si bemanning på 3,5 stilling. Summaren 1992 byrja ein med dei fyrste økologiske forsøka. Ottar Martinsen vart tilsett i ØKOVALDRES i 1992 , fyrst som arbeidene fagrådsleiar , seinare som ringleiarassistent , og ringleiar i økologisk jordbruk (f.o.m 1.1 1999).

ØKOVALDRES måtte ha ei streng økonomisk styring ,men det var og ei spanande og inspirerande tid å jobbe i Ottar Martinsen var DEBIO inspektør i åra 1993 – 1997 .Denne stillinga var med på å rette opp den dårlege økonomien som ØKOVALDRES hadde den fyrste tida .

Oversyn over forsøksverksemd og prosjekt finnein som vedlegg på side .....

## Økologisk jordbruk i Valdres Forsøksring

Valdres økologiske landbrukslag kom med forslag på årsmøtet i 1988 om å opprette en økologisk fagseksjon i Valdres og Hallingdal. I forkant av dette hadde Steinar Bergheim gjort et forarbeid for å se på muligheten for å få dette til. I Valdres var det flere bruk som på den tiden var medlem i FØKO, for å få tilgang på økologisk veiledning.

Eit utvalg som vart nedsatt fikk som mandat å utrede forholda rundt dette. Valdres Forsøksring ville at ein økologisk fagseksjon skulle ha ringen som arbeidsgiver og ikke være en egen økoring.

Det vart søkt om midler og i mars 1990 vart det tildelt jordbruksavtalemidler til ein hel stilling på deling mellom dalføra. ØkoVALHAL var så en realitet fra våren 1990. Et fagråd sammensatt fra Valdres og Hallingdal ble oppretta. Ottar Martinsen ble valgt til leder.

Den første ringlederen ble ansatt av Valdres

Forsøksring. Den 6. juni 1990 ble Jan Morten Selliseth ansatt. Den nyansatte ringlederen gjorde seg upopulær på begge sider av fjellet og det hele endte med at ringlederen slutta.

Etter en slik start ble det til at samarbeidet over fjellet opphørte, da Hallingdal Forsøksring sa opp avtalen fra nyttår 1992.

Den økologiske veiledningen i Valdres Forsøksring ble etter dette utført av Ottar Martinsen, først som arbeidende fagrådsleder, og så som ansatt ringlederassistert. Fra 1.1.1999 som ringleder i halv stilling. Det store underskuddet etter den første ringlederen ble etter hvert dekket ved at det ikke ble utført arbeid tilsvarende en halv stilling som økologisk ringleder.

Gratis Førsteråd skaffa ringen arbeid og 68 bruk har fått denne tjenesten. En gjennomgang av muligheten for omlegging av den enkelte gard.







Tre bilete frå eit flei-  
rårig gjødslings- og  
kalkingsfelt i korn-  
åker hjå Ola Lunde i  
sørEtnedal.





## Økonomiforsøka i Valdres forsøksring

Svein Thorsrud

Ringleiar 1972-77

Avdelingsleiar Grunnkurs

landbruk 1977-79



Økonomi og enkel driftsplanlegging viste seg tidlig å bli et fagområde som det var stor interesse for blant medlemmene. Allerede første vinteren holdt vi et to-dagers kurs i alle seks kommunene med totalt ca. 50 deltakere. Etter dette økte interessen ytterligere. Styret besluttet derfor å tilby videregående og mer omfattende kurs - i første omgang i Vang og Vestre Slidre - allerede neste år. Senere skulle samme kurset tilbys i de resterende fire kommuner. Formålet med disse kursa var å gi deltakerne en innføring i planlegging etter dekningsbidragmetoden og driftsanalyse på grunnlag av bearbeida

skatteregnskap. Dette viste seg å være en god metode for å bevisstgjøre brukerne på betydningen av god økonomistyring og kontroll. Dessuten - og ikke minst - bidro diskusjonene i gruppa til å utvikle gode fagmiljø. Alle hadde erfaringer, kunnskaper og ideer som vi delte med hverandre. Disse ble hvirvla opp i tilknytning til konkret oppgaveløsning . Ved avslutningen av kursa merket vi en mye større trygghet, bevissthet og entusiasme som virket smittende. Et lite fåtall førte sitt eget regnskap. De som gjorde det så på dette som et nødvendig onde for å tilfredsstille likningsmydighetene mer enn som et nyttig verktøy i økonomistyringa.

De to første kursa samlet 35 deltakere ( 17 i Vang og 18 i Vestre Slidre). Det faglige innholdet måtte tilpasses

deltakerne. Derfor ble det på kurset i Vang lagt lik vekt på sauehold og storfehold. Kurset gikk over 10-11 dager (40-44 t).

To deltakere på hvert kurs stilte alt sitt regnskapsmatriell til disposisjon for kurslederen som således fikk anledning til å bearbeide data og analysere drifta for hvert enkelt bruk. Nøkkeltall fra disse analysene ble sammenlignet med tilsvarende prøvebruk og data fra «Driftgranskingene» til Norsk Lanbruksøkonomisk Institutt.

Første del av kurset bestod i plenumsundervisning og meningsutveksling, mens siste bolken i hovedsak bestod av guppearbeid. Det ble lagt stor vekt på at deltakerne skulle forstå nytten av å bruke regnskapet mer aktivt som planleggings- og styringsverktøy i gardsdrifta. Bedriftslederrolla stod i fokus.

Siste kursdagen ble resultatene fra gruppearbeidet presentert og diskutert i plenum. Oversikten nedenfor viser kursplanen og hvilke lærere som deltok:

Tilsvarende kurs ble i tur og orden holdt i de andre kommunene . Etterhvert kom det delvis «nye» fagområder inn i kursplanene og lærerstaben ble tilpasset etter det. I alle kommunene var tilbakemeldingene gode, og seinere var det mange som la om drifta i tråd med den plan de hadde lagt **Thorleiv Istad frå Øystre Slidre hugsar godt desse kursa**. Han seier: *"Eg visste alt frå barnsbein at eg ville verte gardbrukar .Eg har ingaformel landbruksutdannelse,*

*men har lært av far min , og ikkje minst drage svært god nytte av Svein Thorsrud i VFR.*

*Eg overtok garden i 77. Vinteren 76 var svært avgjerande for meg. Den vinteren gjekk eg på kurs i driftsplanlegging i regi av VFR .Dette kurset var midt i blinken for meg.Eg lærte enkle økonomiske grep ,og kurset var med på å gjere meg økonomisk bevisst.*

*Svein Thorsrud var lærar på dette kurset.. Det var svært inspirerende å ha han som lærar denne vinteren . Han var grunding , entusiastisk , og eg fekk fort stor tillit til han.Han gav meg mykje gode råd angående oppstarting og oppbygginga av garden , bl.a ved planlegging av ny driftsbygning "*



Regnskapsføring ved hjelp av EDB var under utprøving/utvikling bl.a. i Hadeland forsøks- og driftsplanring med ringleder Oddvar Næss i spissen i samarbeid med Trønderdata i Trondheim.

I Valdres fattet vi også interesse for dette nye mystiske vektøyet EDB og engasjerte Oddvar Næss som lærer på det første kurset. Senere overtok ringlederen sammen med Willy Kristiansen. I forhold til dagens programmer og muligheter

var Trønderdatas system enkelt, men samtidig komplisert i bruk. Motivasjonen for å begynne med dette var primært de muligheter vi så for effektivisering av analyse- og rådgivningsarbeidet i økonomi. Med relativt få tilleggsopplysninger til skatteregnskapet kunne en få utkjørt analyse for hver driftsgrein samt økonomisk oversikt med nøkkeltall for virksomheten samlet. En slapp alt det manuelle etterarbeidet med å bygge om skatteregnskapet til driftsregnskap noe som virket svært begrensende for rådgivningsarbeidet.



I ettertid er det litt artig å å tenke på at vi satt og konterte alle bilag på punchelister som ble sendt til Trondheim for punching. Den minste feil - enten det var koding eller punching - kunne føre til de underligste utslag. Egne lister med feilretting etter bestemte feilkoder ble gjerne sendt fram og tilbake mange ganger før det ble riktig. I starten voldt nok feilrettinga større hodebry enn selve konteringen etter kontoplanen. De første EDB-førte regnskapa i Valdres ble avslutta vinteren 1976 til enkelte likningsfuksjonærers store fortvilelse

**Nils A Dale, Øystre Slidre fortel:** "I 1976 var eg med på kurs i EDB regnskap og analyse her Øystre Slidre i regi av Valdres Forsøksring. Svein Thorsrud og Willy Kristiansen var lærarar Kurset gjekk ut på lære å føre sitt eget regnskap for EDB kjøring. Resultatet av kurset var at eg dette året kunne levere næringsoppgåva mi som EDB utskrift til likningskontoret. Faktisk som den fyrste i Øystre SLIDRE . kurset var interessant , men det var tidkrevjande med all innsending og retting av punchefeil( sendt til trønderdata ).Det vart med dette eine forsøket med EDB føring for min del ."

Med innføringa av EDB i regnskapsføringa så faren for en enda større grad av fremmedgjøring av regnskapet i forhold til brukeren. Systemet betinget tett oppfølging og resultatolking i samarbeid mellom bruker og rådgiver. De som hadde mest regnskapsferfaring mestret naturligvis overgangen best. For andre ble EDB-verktøyet en stimulans til å føre regnskapet sitt sjøl til tross for at de ikke hadde noen regnskapsferfaring tidligere. Da avslørte data-freekene seg !

I ettertid er det fristende å stille spørsmålet om vi utnytter godt nok de muligheter dagens avanserte programvare kan gi oss i analyse- og rådgivningsarbeidet ?

Regtnskapsføring vde hjelp av EDB utviklet seg ,men samarbeidet med Trønderdata i Trondheim ble avløst av et nærmere samarbeid med Landbrukets datasentral .Flere avvregnskapsførerne i Valdres gikk

inn i avtale med Norges Bondelag og Landbrukets Datasentral .På denne tid ble det også organisert regnskapslag i de fleste Valdreskommuner .Forsøksringen fikk et samarbeid med Bondelagenes regnskapskontor i Vestre Slidre ved Aslag Hamre ,som benyttet

regnskapstallene i videre analyse .Dette presenterte vi så i gruppe med brukerne med samme produksjon.De kunne der sammenligne sine tall med andres. På gruppemøtene var Aslag Hamre fra regnskapskontoret og Olav Haglund fra Husdyrkontrollen med .



Svein Thorsrud (t.h.) i passiar med økonomifeltvert Kjell Rotnheim, Torpo

Ola Einevoll sitt omfattende arbeid med registrering og kartlegging av dyrkbar jord i fjellregionen i Valdres ble i enda større grad aktualisert enn tidligere da myndighetene gav grønt lys for satsing gjennom St. meld. nr. 14 (1975/76) om landbrukspolitikken. Nå skulle næringsvake strøk gis prioritet med bruksutbygging. Dessuten skulle husdyrproduksjonen i større grad baseres på heimeavla grovfor. Med begrensede muligheter for nydyrking nede i bygda ble det naturlig å satse på fjellet. Mangeårige forsøk på forsøkgarden Løken si seter på Berset (1000 moh) dokumenterte klart hvilke muligheter Valdres-bøndene hadde til tross for kort veksttid og ofte

lang transport til bygda. Med grunnlag i forutsetningene ble det satt i gang en omfattende beuksutbygging i Valdres utover i 70- og først i 80-åra. Med denne fulgte en omfattende nydyrking og fortransport fra fjellet. Et spørsmål som da ble enda mer aktuelt enn før var hvilke høstings- og transportmetoder som ville passe best for den enkelte bruker. Tidsforbruk og økonomi ble enda viktigere enn før.

En sentral oppgave for forsøksringen å ta fatt i var da: Hvordan få fjellforet til gards med lågest mulig tidsforbruk og kostnader på den travleste årstida ?

Over en treårsperiode ble det utført et omfattende registrerings- og analysearbeid - delvis i samarbeid med Øvre Buskerud forsøksring. Arbeids-/tidsforbruk ble registrert både for mann og maskin hos en rekke interesserte verter med ulike metoder for høsting og transport av høy og gras. Det ble dessuten satt inn faste timepriser både for manuelt arbeid og for traktor med nødvendige maskiner. De konklusjoner en kom fram til på 70-tallet er ikke særlig aktuelle i dag. Dette skyldes rundballepressa sin inntreden utover i 80-åra. Fjellforet var, er og vil bli dyrere enn foret i bygda uansett metode.



En stor begivenhet i tilknytning til fjellforsøka var markdagen på Golsfjellet (Rotneimsstølen) i samarbeid med Øvre Buskerud forsøksring. På stølen til Kjell Rotneim ble det bygget en høytørke dimensjonert for hardpressa, fortørka gras. Tørka hadde en kapasitet på 60 tonn tørt høy og vifta ble drevet av et dieselaggregat. Programmet for dagen var følgende:

- Generelle orienteringer om undersøkelsene vedr. høsting og transport av høy og gras fra fjellet.
  - Orientering om tørka. Befaring og bruk av tørka.
  - Mekanisering ut på jordet. Demonstrasjon av de ulike høstemaskinene.
- Arrangementet ble det største i forsøksringens historie - så langt.

Frammøtet var et bevis på at temaet opptok mange og ikke bare i Hallingdal/ Valdres. Det møtte folk fra alle relevante forsknings- og rådgivningsmiljø Østafjelds samt gardbrukere fra store deler av Østlandet forøvrig. Frammøtet ble anslått til i størrelsesorden 300-400 ! Det ble konkludert med at dette var en suksess. Økonomiforsøka fortsatte i slutten av 70 åra ,men nå som en del av NLVF – prosjekt, da det var midler her å hente for forsøksringen. (Landbruksvitenskapelige Forskningsråd har forkaortinga NLVF)

Posjektet het «Økonomiske og driftstekniske spørsmål ved fordyrking i fjellet». Rådet nedsatte et tremannsutvalg bestående av to forskere og en bonde. Mandatet var følgende: «Med bakgrunn i de landbrukspolitiske målsettinger og ut fra den viten forskningen har når det gjelder forhold av betydning for forproduksjonen i høyereliggende områder skal utvalget:

- Utarbeide oversikt og gi en vurdering av forhold som tillegges vekt ved utbygging og oppdyrking i fjellet ut fra driftstekniske og driftsøkonomiske betraktninger.
- Utarbeide oversikt over og gi en vurdering av de driftsformer som er aktuelle i dag .....

Norges Landbruksøkonomiske Institutt ble satt til å gjennomføre prosjektet.

Som en ser av mandatet ble dette en reprise på «Val/Hall -prosjektet». De vage konklusjonene fra forskerne bekreftet da også våre konklusjoner fra tre år tilbake . Forskjellen var bare at våre resultater ble brukt av yrkesutøverne i distriktet mens NLVF sine resultater antakelig var mest interessante for forskermiljøet og enkelte spesielt interesserte organisasjonsfolk og politikere. Konklusjonen var den samme

som kom fram i VAL/HAL prosjektet tidligere. Det blir mer kostbart å produsere i fjellet, men kostnadene er avhengig av mekaniseringsgrad og avstand til fjellet.



En viktig virkning av fokuseringa på fjellforet var at ordninga med tilskudd til dyrking av for i fjellet ble innført. Midt på 70-tallet ble lanbruksministeren (Oskar Øksnes) invitert til Valdres for å presentere de ulike elementer i den nye landbrukspolitikken. Han la stor vekt på å utdype de landbrukspolitiske målsettingene som var nedfelt i den nye stortingsmeldinga. Ikke minst ble bosettingsmålet og prioriteringa av næringssvake strøk i forbindelse med bruksutbygging vektlagt. Relevante tilhørendetiltak for å oppfylle målsettingene - herunder «driftsvansketillegg» kom han også inn på etterhvert som spørsmåla meldte seg. På dette tidspunkt arbeidet vi systematisk med å kartlegge og dokumentere driftsulempene med forproduksjonen i fjellet. Det var derfor nærliggende å nytte høvet til å sende med statsråden en uttalelse fra et godt besøkt møte i Valdreshallen. Ringlederen dristet seg derfor til å formulere et forslag til uttalelse som ble omgående applaudert uten debatt. Uttalelsen ble etter sendt til departementet, og

spørsmålet om tilskot til dyrking og transport av for i fjellet ble tema allerede ved jordbruksforhandlingene samme år. Vi hadde rukket å skaffe oss god nok dokumentasjon gjennom fjellførforsøka og metoderegistreringene der. Dette viste seg å være godt nok til at avtalepartene raskt ble enige om at tilskuddsordninga var berettighet, og en naturlig tilpassning til og konsekvens av den nye landbrukspolitikken. Tilskuddsordninga har nå eksistert i snart 30 år, og den har tilført Valdresjordbruket en betydelig kompensasjon for driftsulempene ved å drive i fjellet- antakelig dreier det seg om millionbeløp årlig.



## VALDRES FORSØKSRING SKOG OG UTMARK



Tidemann M Kolsrud Valdresgarden er ikke av de  
Ringleiar frå 1988 største og har derfor måttet utnytte  
alle resurser på best mulig måte.

Skog og utmark har derfor vært viktige for å få endene til å møtes.  
Her kunne en hente bygningsvirke, ved og gjerdefang. Tømmer kunne  
selges for å skaffe kapital. Jakt og fiske ga viktige tilskudd til husholdningen.  
I tillegg var utmarksbeitet svært viktig for husdyrholdet.

Den gjennomsnittlige Valdresgarden er etter forholdene liten både når det gjelder jordbruk og skogbruk.

Det produktive barskogarealet i de 6 Valdres-kommunene er i alt på ca. 1.400.000 da.

Ved landbrukstelingen i 1979 var gjennomsnittlig produktivt barskogareal i gardsskogen 452 da pr. bruk .

Størst i Sør-Aurdal med 730 da og minst i Vang med 117 da. Vang har derimot store arealer med bjørkeskog, i gjennomsnitt 585 da pr. bruk.

I tillegg har Valdres store arealer med annen utmark, som myr, vann, fjell og skogbevokst mark som er lite produktiv (produserer mindre enn 0,1 m<sup>3</sup> pr. da/år).



## De første åra

Allerede første året var skogbruk med på programmet i forsøksringen. Det ble anlagt 2 forsøksfelt og holdt 2 skogdager. Ringleder Svein Thorsrud hadde møte med herredsskogmesterne Sandvold, Ødegård, Robøle og Myhre for å drøfte samarbeid og opplegg for skogprogram. Det var underavvirkning i Valdresskogbruket og en drøftet tiltak for å endre dette. Kombinert planlegging jord – skog var sterkt forsømt. Det eksisterende rådgivningsapparatet som fantest i skogbruket vart ikke brukt i stor grad i Valdres. Denne situasjonen var noe av bakgrunnen for den rådgivningen som forsøksringen startet på aktivitet innen skogbruket.

Det ble anbefalt å arrangere skogdager i alle kommuner der aktive skogbrukere blant ringmedlemmene skulle demonstrere skogsutstyret sitt. I tilknytning til demonstrasjonen ville en ta opp sentrale jord- og skogbruksøkonomiske spørsmål som ressursutnytting og planlegging, samt diskutere framdriftsmetoder.

Magnus Sandberg har i årsmeldinga for 1973 sagt det slik:

”Garden og skogen hører saman, difor har forsøksringen også arbeidd ein del med gjødsling av skog, og i samarbeid med fagfolkene i skogbruket deltake i drøftingar om utnytting av lauvskogen og utbygging av sponplateindustrien.”

Skog og utmark var tema som ble drøftet i ringen i de første årene, framover på 1970-tallet. Styret hadde møter der skogbruk var hovedtema. Hans Martin Grimsrud var en pådriver i arbeidet med å få skogbruket inn i forsøksringen. Gudbrand Anmarkrud var i si rolle som herredsskogmester i Nord – Aurdal en viktig medspiller og støtte. Han deltok aktivt i oppbygginga av rådgivningsapparatet.

Herredsskogmester Lage Westerbø ble engasjert på timebasis til å ta seg av skogbruket i ringen med anlegg av forsøksfelt, demonstrasjoner og skogdager.

Rundt 1977 gikk diskusjonen i ringen om det skulle satses på ringleder i økonomi eller skogbruk. Det endte opp med at den nye ringlederstillingen skulle ta seg av landbruksøkonomien.

Diskusjonen rundt skogbruket i ringen ble tatt opp igjen da Knut Helge Sørhus sluttet som ringleder ved årsskiftet 1982/83. Etter drøftinger med skogbrukets folk lokalt og på fylkesskogkontoret kom en fram til at det skulle ansettes ringleder i skogbruk.

Fylkesskogsjef Knut Dæhlen var viktig pådriver her. Han har vært en viktig inspirator og støtte for skog- og utmarksavdelingen



og for ringlederne i sin virketid som fylkesskogsjef i Oppland.

I tillegg til de lokale herredsskogmestrene og skogbrukslederne var tillitsmennene i skogeierlagene viktige medspillere. Det var viktig å holde en god dialog utad for å få støtte fra DS, faglagene og andre.

Av ringens medlemmer som sto sentralt i denne diskusjonen nevnes spesielt Hans Martin Grimsrud og Kolbjørn Jørstad som også ble ringens representanter i fagrådet for skogbruk de første årene.

## **Finansiering av avdeling skog og utmark.**

Mye av den skogbruksrelaterte aktiviteten som foregikk på 70-tallet ble finansiert med rentemidler.

I tillegg til de 65 % av lønnskostnaden en fikk dekket for stillingen med tilskudd gjennom Landbrukets Forsøksringer, var rentemidler fra skogbruket også en viktig del for å finansiere en stilling som ringleder i skogbruk de første årene.

I samarbeid med Knut Dæhlen ble det utarbeidet en fordelingsnøkkel mellom kommunene for det rentemiddeltilskuddet forsøksringen fikk. Knut Dæhlen bestemte at fordelingsnøkkelen skulle skje etter samme mal som fordeling av rentemidler fra skogavgiften ut til kommunene. Viktige tilskudd kom også fra støtte-medlemmer som DS, sagbrukene, faglagene og andre. Gradvis ble rentemiddeltilskuddet redusert. Vi gikk mer over til å prosjektfinansiere virksomheten. På 90-tallet fikk vi rentemidler til lokale prosjekt i de enkelte kommuner.

Fra 1988 –1993 hadde vi 2 store prosjekt som ble finansiert over Landbrukets Utbyggingsfond. Til sammen mottok vi disse årene 375.000 kroner fra LUF.

Arbeidet med registreringsringer og forsendelse av prøver i ”Sur-nedbørfeltet” i Døvresmørken blir i sin helhet dekket av NISK og NILU.

I 1990 gjorde forsøksringen avtale om prosjektledelse av ”Kulturvernplanen for Vassfaret” og oppsyn av verneområdene i Vassfaret og Vidalen. Dette arbeidet blir betalt i sin helhet av avkastning av fondet for kulturvernplanen og oppsynsmidler fra fylkesmennene i Buskerud og Oppland.

## **Ringlederne.**

Erik Toverud ble ansatt som ringleder i skogbruk og begynte i stillingen juni

## **Finansiering av avdeling skog og utmark.**

Mye av den skogbruksrelaterte aktiviteten som foregikk på 70-tallet ble finansiert med rentemidler.

I tillegg til de 65 % av lønnskostnaden en fikk dekket for stillingen med tilskudd gjennom Landbrukets Forsøksringer, var rentemidler fra skogbruket også en



viktig del for å finansiere en stilling som ringleder i skogbruk de første årene.

I samarbeid med Knut Dæhlen ble det utarbeidet en fordelingsnøkkel mellom



kommunene for det rentemiddeltilskuddet forsøksringen fikk. Knut Dæhlen bestemte at fordelingsnøkkelen skulle skje etter samme mal som fordeling av rentemidler fra skogavgiften ut til kommunene. Viktige tilskudd kom også fra støtte-medlemmer som DS, sagbrukene, faglagene og andre. Gradvis ble rentemiddeltilskuddet redusert. Vi gikk mer over til å prosjektfinansiere virksomheten. På 90-tallet fikk vi rentemidler til lokale prosjekt i de enkelte kommuner.

## **Forsøkene.**

Lokale forsøk har vært sentrale som grunnlag for rådgiving i forsøksringene. Slik også i skogbruket.

Det har i stor grad vært satset på demonstrasjonsfelt, men også vitenskapelige forsøk har det vært flere av, da i samarbeid med NISK – Norsk Institutt For Skogforskning.

Forsøkene som er anlagt i samarbeid med NISK er gjødslingsforsøkene anlagt 1972 og 1973, tynningsforsøket i gran på Piltingsrud i Begnadalen og tynningsforsøket i bjørk på Lundby i Etnedal.



Et viktig forsøksfelt er ”Sur nedbørsfeltet” i Døvresmørken etter Skrautvålsvegen ovenfor Fagernes.

Feltet er anlagt av NISK og NILU og er en del av ”Overvåkingsprogram for skogskader”. Feltet ble anlagt i 1987 og forsøksringen har ansvar for tilsyn og ukentlig prøvetaking av nedbør og

jordvann og månedlig prøvetaking av skogstrø.

Viktige tema i demonstrasjonsforsøkene har vært foryngelse og ungskogpleie, tynning, stammekvisting, storviltbeite og juletre.

Demonstrasjonsfeltene har stått til disposisjon for skogbruket i regionen i forbindelse med skogdager og ekskursjoner.

Resultater fra forsøkene er formidlet gjennom årsmeldinger, medlemskriv, markdager og skogkvalder.

Se vedlegg side ?? ”Skogforsøk i Valdres Forsøksring”.

## **Fagrådet**

I forbindelse med skogbruk i forsøksringene ble det i november 1984 inngått en avtale mellom Norges Skogeierforbund og Landbrukets forsøksringer om skogbruksaktiviteter i forsøksringene.

Det ble oppnevnt et sentralt fagråd med representanter for Landbrukets Forsøksringer, Kolbjørn Moskvil, Norges Skogeierforbund, Anton Arnesen, Norsk Institutt For Skogforskning, NLH-skog, Sigmund Nersten, og Landbruksdepartementets skogavdeling, Fylkeskogsjef Roer.

Dette fagrådet vart danna fordi LFR innsåg at det var nødvendig å ha et fagråd over ”oss ” for å koordinere virksomhet, få tak i forsøk, og være til hjelp der det trengtes.dvs styre virksomheten på skogrådgivningssida.

I desember 1984 inngås det avtale mellom LFR og NISK, NLH-skog og NSF om forsøk og skogbruksaktiviteter.

Forsøkene skal ha aktuelle problemstillinger, Kortsiktig karakter og omfatte primær- og sekundærproduksjon samt driftsøkonomi.

I september 1985 ble det gjort avtale med

Drammensdistriktets Skogeierforening om skogforsøk i LFR. Dersom forsøksringen finner det hensiktsmessig kan det opprettes faggrupper bestående av representanter for forsøksringen, skogeierforeningen og skogbruksetaten.

I juni 1986 oppnevnes medlemmene av fagråd skogbruk i Valdres Forsøksring.

DS oppnevner Helge Gjerdalen som sin representant, skogbruksetaten oppnevner Knut Ole Gladhaug og forsøksringen oppnevner Kolbjørn Jørstad og Hans Martin Grimsrud.

Ringlederen er sekretær for fagrådet.

Høsten 1986 ble det holdt et møte på Fagernes med sentralt fagråd skogbruk og



representanter for Valdres Forsøksring ved Mikael Fønhus og Hans Martin Grimsrud. Her skjønnte partene at de var i to ulike verdener når det gjaldt hvordan rådgivningen på skog skulle drives. Valdres Forsøksring hadde kommet mye lenger i sitt rådgivningsarbeid enn sentralt fagråd. For å rette på dette ble Hans Martin Grimsrud valgt inn det sentrale fagrådet for skogbruk f.o.m våren 1987. Han skulle koordinere virksomheten ,og få til et godt samarbeid mellom partene. Valdres Forsøksring ved Hans Martin ble sterkt engasjert i sentralt fagråd med å for å få på plass ringleder i skogbruk for hele landet. Denne personen skulle være et bindeledd mellom NISK

og skogeierene med tilrettelegging av bl.a forsøksvirksomhet, og være en koordinator for skogbruket i Norge. Det ble budsjettert med 330000,- pr. år til denne stillingen som skulle deles på etatene i sentralt fagråd.

Dessverre strandet denne prosessen pga at Skogeierforbundet ikke ville være med å dele regninga. Grunnen til at Skogeierforbundet trakk seg kan være mange.

Samarbeidet mellom DS og fagråd skogbruk i Valdres Forsøksring hadde over en periode ikke vært det beste.

Fagrådet fikk dårlig med tilbakemeldinger fra DS om hvordan arbeidet innen skogbruksrådgivningen skulle drives. DS hadde stor makt i Skogeierforbundet.

Et sterkt avhengig sentalt fagråd med ringleder i skogbruk ble vel sett på som en for sterk konkurrent til det arbeidet DS og Skogeierforbundet gjorde blant sine medlemmer .

Enden på visa vart at aktiviten i det sentrale fagrådet dermed dabbet av i løpet



av slutten av 1980 - tallet. Hans Martin var medlem av sentralt fagråd ca 1 år.

I ettertid kan vel være etterpåklok ,og se at feilvurderinger vart gjort dessverre ,og med en litt annen taktikk kunne en ha fått til en stilling med sentral ringleder i skogbruk. Tillitsvalde, sjå side..

## ”Skogsveka i Valdres”

Mye av den utadrettede virksomheten i avdeling skog og utmark har skjedd på skogkvelder, skog- og markdager.

I perioden fra 1984 til 1991 ble det arrangert en samling med skogdager, skogkvelder og demonstrasjoner som gikk under samlebetegnelsen ”Skogsveka i Valdres”.



Det var fra 5 til 12 forskjellige arrangement som ble samlet innen for en kortere tidsperiode for bedre å kunne markedsføre tiltaket.

Arrangementene skjedde stort sett i samarbeide med skogbruksetaten og skogeierlaga i regionen.

Aktuelle tema ble tatt opp, som maskindemonstrasjoner av ulike slag, hogstteknikk og sikkerhet i skogen, ulike framdriftsmetoder, tømmerpriser og kapping, flersidig skogbruk, elg og skog, fjellskogbehandling m.v.

## Prosjektorganisert virksomhet.

Som nevnt tidligere ble en del

av virksomheten i avdelingen prosjektorganisert på grunn av finansiering og delvis ved at ringen tok på seg oppdrag for andre når dette var innenfor ringens virkeområde.

De viktigste temaene har vært økt aktivitet i Valdresskogbruket, utmarksutnytting, flerbruk i skogen, behandling av skog i klimatisk utsatte områder, skogbruk og storvilt, ungsogopleie og tynning i tillegg til Vassfarprosjektet.

Se vedlegg side ??” De viktigste prosjekter i avdeling skog og utmark”.

## ”Valdresbonden gjør det i skogen”

Sammen med skogbruksetaten, skogeierorganisasjonen og tømmerkjøpere i distriktet gjennomførte forsøksringen vinteren 1986-87 ei kampanje for Valdresskogbruket.

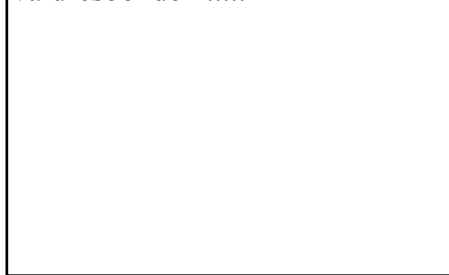
I den forbindelse ble det spilt inn en kassett med variert underholdningsmusikk, skogsprat og heimelaga humor.

Kassetten ble sendt til alle skogeiere i Valdres sammen med et klebemerke med motivet som er vist her.

En håpet kassetten ville være til inspirasjon og glede for skogeierne i Valdres som bruker skogen sin mer og bedre enn før. Samtidig, og ikke minst, skulle kassetten være en honnør til de skogeiere som allerede i mange år hadde drevet skogen

Bilde av kassett

Valdresbonden .....



sin på en ypperlig måte.

### **LUF-prosjekt**

Forsøksringen har gjennomført 2 større LUF-prosjekt i skogbruk.

**”Økt aktivitet i Valdresskogbruket”**, prosjekt i årene 1988-1990, med årlig støtte kr. 50.000,- fra Landbrukets Utbyggingsfond, for økt aktivitet i Valdresskogbruket.

Målsetting for prosjektet var å øke aktiviteten i gardsskogbruket i regionen og øke kunnskapen til eierne.

Tradisjonelt har skogen i Valdres vært moderat utnyttet. Skogen som en del av gardens ressursgrunnlag, har vært lite påaktet. I mange tilfeller har skogen blitt sett på som en ”bankkonto” en kunne ta av



i dårlige tider.

Industrien manglet tømmer, rammebetingelsene i jordbruket ble strammet inn og bygdene truet med fraflytting. Derfor var det viktig å bruke distriktets skogressurser.

Sunnhetstilstanden i mye av skogen var i fare, på grunn av at mye av den var gammel og lite motstandsdyktig mot ytre påvirkninger. Trekapitalen i distriktets skoger hadde aldri vært så stor i nyere tid. ”Skogsveka i Valdres” var i prosjektperioden en viktig del av prosjektet sammen med en rekke andre møter, kurs og demonstrasjoner der forsøksringen var enarrangør, medarrangør, eller deltaker med faglige opplegg eller innlegg.

Fagråd og ringleder konkluderte med at hovedmålsettingen med prosjektet ble nådd. Det vil si betydelig økt aktivitet i skogbruket i Valdres-regionen.

Avvirkningen i de 6 Valdres-kommunene økte i perioden fra 1986/87 til 1989/90, fra 166.263 m3 til 233.160 m3.

**”Flerbruk i skogen og fjellskogbehandling i Valdres”**, prosjekt i årene 1991-1993 med årlig støtte kr. 75.000,- fra LUF, for økt kunnskap om flerbruk og fjellskogbehandling i Valdres. Målsettingen med prosjektet var å øke kunnskapen hos skogbruket i regionen om flersidig skogbruk og behandling av fjellskogen.

Mer av inntektene fra skog og utmark kommer etter hvert fra andre kilder enn tømmerstokken.

For å legge til rette for dette og på grunn av nye miljøkrav var det viktig å øke kunnskapen om flersidig skogbruk.

Ca 42 % av det produktive skogarealet i Valdres ligger over 750 m.o.h, og ca. 6,5 % av arealet er over 900 m.o.h.

Det er derfor viktig å øke kunnskapen om best mulig skogbehandling i dette klimatiske utsatte området der en må ta spesielle hensyn til lokalklimaet under



skogbehandlingen.

Skog og elg ble et viktig tema på slutten av 80-tallet og utover på 90-tallet. Med

og ungskogfeltene av furu i mange vinterbeiteområder sterkt nedbeitet.

Dette førte til konflikter mellom det produktive skogbruket og elgjaktet.

Det er viktig å få til en forvaltning av elgstammen som over tid er tilpasset tilgjengelig og tålt vinterbeite.

Med tålt vinterbeite menes et beite der skadevirkningene ikke er større en gevinsten av økte jaktinntekter. Det vil si at inntekt av skogbruk og utmarksnæring er på det mest optimale over tid.

Dette er spesielt viktig i furu områder. På midlere og svakere furuboniteter kan tilveksten halveres hvis elgen spiser opp ungfurua og det bare blir gran som vokser opp. Som eksempel kan nevnes at på mark som har en furubonitet på F12 vil grana bare produsere til en bonitet på G9. Dette tilsvarer nesten en halvering av tilveksten, samt dårligere tømmerkvalitet.

Det må derfor produseres elgbeite på lite produktive områder for tømmerproduksjon av gran og furu, fortrinnsvis beiteplanter som elgen foretrekker.



Innhenting og formidling av kunnskap om dette har vært et viktig tema det er arbeidet mye med.

I prosjektet inngikk Skogsveka som en del, i tillegg til annen informasjonsvirksomhet, med grunnlag i Måno skog og verneområdene i Vassfaret.

For samarbeidsprosjektet landbruk/miljø i Oppland, "MOGOP" ble det utarbeidet forslag til skogbehandling og drift i et ca. 10.500 da stort område i Bagn og Reinli

sameie. Området består av ca. 30 teiger i et "klimatisk utsatt område" fra 780 til 940 meter over havet. Området hadde liten vegdekning og hadde vanskelige driftsforhold med myrer og blokkmark. Det var ikke ønskelig med mer vegbygging i området.

### "Månoskogen"



Som en del av LUF-prosjektet "Flerbruk og fjellskogbehandling i Valdres" var avtalen med Oppland fylkeskommune om bruk av Måno skog på Leira som demonstrasjonsskog en viktig del.

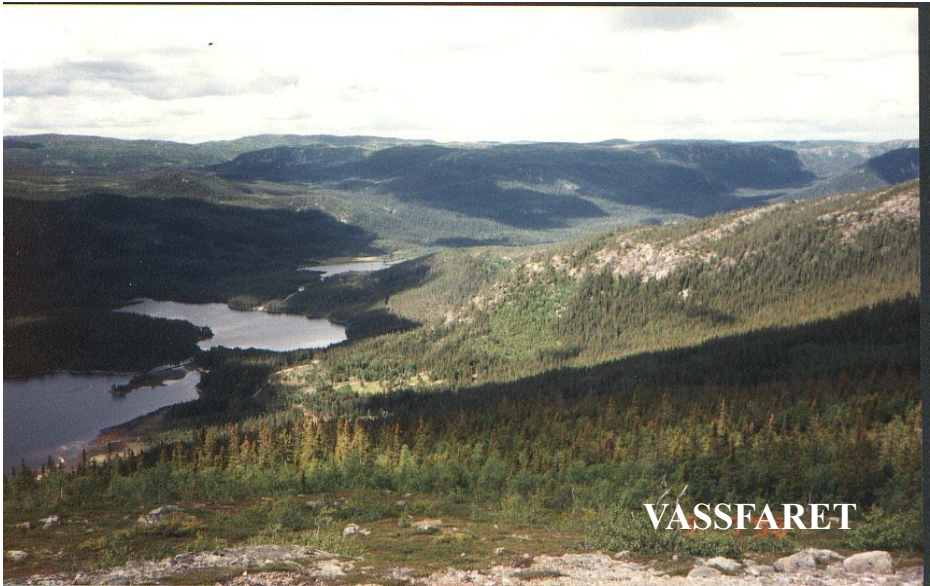
Skogen hadde blitt drevet på en skogbruksfaglig god måte i et par mannsaldrer. Etter at landbruksskolen ble nedlagt, har skogbrukssjefen i Nord-Aurdal vært ansvarlig for driften.

Det ble utarbeidet og merket opp og beskrevet 3 stier/områder med fra 3 til 7 standplasser, som omhandlet forskjellige tema om skogbehandling og flerbruk. I fjellskogen ble det utarbeidet, beskrevet og merket et område med 4 standplasser.

14 andre standplasser med ulike tema om skogbehandling, flerbruk og fjellskogbehandling er merket på kart og beskrevet.

I prosjektperioden ble det arrangert flere skogdager her.

Ved prosjektavslutning ble det utarbeidet en guide, som ble overlatt skogbrukssjefen og skoleverket i Nord-Aurdal.



Våren 1990 ble ringlederen innkalt på teppet til fylkesskogsjef Knut Dæhlen og forspurt om forsøksringen kunne ta på seg den lokale prosjektledelse av ”Kulturvernplanen for Vassfaret” og at ringledere sto for dette arbeidet.

Etter drøftinger i forsøksringens styre bli det inngått avtale med styret for ”Kulturvernplanen for Vassfaret” om lokal prosjektledelse av kulturvernplanen og oppsyn av verneområdene i Vassfaret og Vidalen på oppdrag fra fylkesmennene i Oppland og Buskerud.

Avtalen ble først avtalt for perioden fram til utgangen av 1991, men ble høsten 1991 forlenget til en av partene sa opp avtalen.

Med bakgrunn i ringlederens alder og helse er avtalen sommeren 2002 sagt opp ved virkning fra utgangen av 2002.

## **VASSFARET VERNEOMRÅDE.**

**Ved kongelig resolusjon av 28. juni 1985, ble det opprettet 11 verneområder i Vassfaret og Vidalen, i Buskerud og Oppland fylker.**

Formålet med landskapsvernet er å ta vare på en karakteristisk naturtype for indre deler av Østlandsområdet og kulturverdier som er knyttet til området, samtidig som området skal kunne nyttes til naturopple-

velse, forskning og undervisning, og være leveområde for planter og dyr.

Formålet med de fredede områdene er, å ta vare på høytliggende barskoglier som er av særlig betydning for dyrelivet, og å ta vare på naturskog der plantelivet skal få utvikle seg mest mulig uforstyrret og tjene som referanseområde for klimakssamfunn av barskog som er typisk for øvre deler av barskogbeltet på Østlandet.

Vassfaret/Vidalen landskapsvernområde



er ca. 200.000 da., fra Bukollen i Vidalen til Vesleøya i Nevlingen. I dette området er det et mildt vern. Skog- og jordbruk kan drives på vanlig måte etter skog- og jordlov. Bortsett fra nødvendige anlegg for jord- og skogbruket, er det lagt restriksjoner på annen virksomhet i området.

Indre Vassfaret landskapsvernområde



ligger i Vassfardalen nordover fra Nevlingen til dammen i Strøen og er ca. 42.000 da. Vernet her er sterkere enn i Vassfaret/Vidalen. Skogsdrift skal foregå etter driftsplaner godkjent av vernemyndighetene og skogbruketsetaten.

I sentrale områder skal det tas spesielle flerbrukshensyn og skogbildet skal stabiliseres. I skogliene skal det kunne drives et regningssvarende skogbruk med flerbrukshensyn. I øvre skoglier mot fjellet skal det drives etter verneskogregler i skogloven. Det er godkjent en egen vegplan for området. Det er ellers lagt sterke begrensninger på annen virksomhet.

Landskapsvernområdene er privat eiendom.

Innenfor grensene til Vassfaret/Vidalen landskapsvernområde ligger det 8 naturreservater på til sammen ca. 11.000 da. Dette er reservater som ligger i hiområdene i skogrensa opp mot fjellet. Bringen naturreservat er ca. 8.000 da og ligger midt inne i Indre Vassfaret landskapsvernområde. Reservatene er fredede områder med sterkt vern.

Det er fylkesmennene i Oppland og Buskerud som er forvaltningsmyndighet.

**KULTURVERNPLANEN FOR**

## **VASSFARET**

**er en avtale inngått januar 1990, mellom 6 skogeierdommer i Indre Vassfaret landskapsvernområde og staten.**

5 eiendommer ligger i Sør-Aurdal og 1 i Flå. Totalarealeter ca. 9.400 da. Det produktive skogarealet er ca. 4.630 da. Tilvekst u/b er ca. 1.330 m<sup>3</sup>. For driftsplanperioden 1995-2004 er gjennomsnittlig årlig hogstkvantum 823 m<sup>3</sup>.

Formålet med kulturvernplanen er å ta vare på og gjenskape en del av det gamle miljøet fra den tiden skogsdriften foregikk ved hjelp av hest og fløting.

Avkastningen av et driftsfond skal dekke merkostnadene ved denne driftsmåten. Driftsfondets størrelse setter begrensninger for hvor stor del av skogbruket som kan drives etter gamle metoder. I tillegg er det bevilget penger til nødvendige investeringer i veger og fløtingsanlegg. Det er også bevilget penger til en driftsbase. Investeringsarbeidene er ferdige.

Andre kulturlandskapstiltak må finansieres på annen måte.

All virksomhet i kulturvernplanområdet skjer i samarbeide mellom eierne, styret, og forvaltningsmyndigheten. Styret består nå av fylkesskogsjef Sjur Haanshus, naturforvalter Kolbjørn Hoff og skogeier Kristin Holte Sandvik. Ellers møter det representanter for Sør-Aurdal og Flå kommuner i styret.

Oppland Skogselskap er operatør for kulturvernplanen. Det ble i 1990 gjort avtale med Valdres Forsøksring v/ ringleder Tidemann M. Kolsrud om lokal prosjektledelse.

Fram til ca. 1995/96 var virksomheten konsentrert om oppbygging av anlegg og om å få stabilisert skogen i bestand på god mark som har stått for lenge uten skogbehandling.

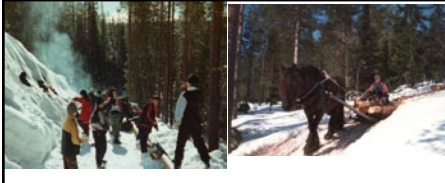
Utenom en uke ved månedsskiftet mai/juni

med den årlige brøtningen i vassdraget mellom Suluvatnet og Nevlingdammen ble det ikke satset spesielt på informasjon.

Fra midten av 90-tallet etter at anleggsvirksomheten med vegbygging, reparasjon av fløtningsanlegg og bygging av driftsbaser var over er det brukt mer tid til informasjon, åpne dager og skogdager for skoleklasser m.v.

I en uke i mars har en drevet hogst og kjøring slik det foregikk rundt 1940-50, uten bruk av motorer, spesielt med tanke på utadrettet informasjon.

Åpen dag under "Vassfarbrøtningen" er



en lørdag i slutten av mai der tømmer som ligger i Øvre Grunntjern blir sluppet gjennom Grunntjerdammen og ned Grunntjernerfossen ned til nedre Grunntjern.

Det blir da ordnet med skyss for de som ikke klarer å gå vegen fra bommen ved Nevlingdammen og inn til Grunntjerdammen.

I samarbeid med forskjellige institusjoner og foreninger blir det orientert om aktuelle og kulturhistoriske tema.

På det meste har det vært ca. 500 besøkende i kulturvernplanområdet denne dagen.

2002-2003 foregår det en omorganisering av Kulturvernplanen, men hovedtema i avtalen med informasjon om hestedrift og fløtning skal fortsatt ligge til grunn.

### **En ringleder ser tilbake og tenker litt på framtida.**

Når en ser tilbake, har utviklingen i skogbruket de siste 50 årene vært enorm.

Våren 1951 hadde jeg første



arbeidsoppgaven i skogbruket.

Det var som merkegutt under tømmermålinga i Øyvassfaret i Begnadalen.

Fram til skogskolen høsten 1959 arbeidet jeg med allsidig skogsarbeid, for det meste i Nordre Haugsrud skog i Begnadalen.

På denne tida kom de første motorsagene i bruk.

De første traktorene kom inn og begynte å konkurrere med hestene i tømmerkjøringen. Noen brukte lette bulldosere, mens de vanlige landbrukstraktorene først ble effektive i snøen når en satte på belter.

Etter hvert utviklet driftsteknikken seg og hogst- og kjørestyr ble stadig forbedret. Det var bygd lite med skogsveger fram til andre verdenskrig.

Da bulldoserne ble tatt i bruk etter krigen kom det fart i vegbygginga.

På slutten av 1960-tallet var den kommet så langt at da ble tømmerfløytinga lagt ned i de fleste vassdraga.

Ferdig med skogskolen våren 1961 fikk jeg arbeide på Det norske Skogforsøksvesen som det het den gang. Her arbeidet jeg 6 år ved avdeling for skogproduksjon og skogbehandling.

Skogbruket hadde denne tiden en stor omstillingsprosess til det moderne teknologiske skogbruket. Før var det slik at skogsbestyrerne og herredsblinkerne bestemte hva og hvordan det skulle hogges. Nærmest alt som skulle hogges ble blinket.

Etter hvert ble bare hogstområdet beskrevet for en maskinfører som utførte utvelgelsen og hogsten.

Det var nok iblant slik at teknikken styrte biologien i stedet for omvendt.

Dette endret seg etter hvert, slik at vi i dag har god biologisk bakgrunn for det som utføres i skogen.



Skogsarbeidere og maskinførere har i dag en helt annen skoloring for å kunne utføre arbeidet sitt enn det skogsarbeideren hadde før.

Etter hvert kom kravene om spesielle miljøhensyn inn i skogbruket, slik at det i dag er svært mange hensyn å ta. En del av regelverket er etter mitt skjønn for spesifikt og teoretisk, slik at det blir vanskelig å tilpasse seg lokale stedegne forhold og biologi.

Fra 1967 har jeg fulgt skogbruket i Valdres fra forskjellige arbeidsplasser.

Først fra teknisk etat i Sør-Aurdal med arbeidsområde innenfor blant annet utmarksplanlegging, skogbrannorganisering og arealplanlegging.

Etter 3 år i kommunen arbeidet jeg mange år som skogbrukskyndig saksbehandler ved ligningskontoret med blant annet ansvar for verddivurdering av skog.

I perioden fra høsten 1984 til august 1986 hadde jeg et vikariat som herredskogmester i Sør-Aurdal.

Jeg kom da i direkte kontakt med skogbruks-ringlederne i forsøksringen. Det ble samarbeidet om skogdager og skogkvelder og vegplanlegging.

Dette arbeidet ga mersmak, så da Mikael Fønhus sluttet i forsøksringen for å overta som skogbrukssjef i Sør-Aurdal, søkte jeg og fikk stillingen som ringleder.

Forsøksringen har vært arbeidsplassen min fra oktober 1988.

Det har vært en faglig interessant og krevende arbeidsplass, med mange inspirerende og utfordrende arbeidsoppgaver.



Ikke minst har kontakten med ringmedlemmene og skogbruksmiljøet med tillitsvalgte og ansatte vært godt og nødvendig for at arbeidsoppgavene kunne utføres på en tilfredstillende måte.

Det har bestandig vært for liten tid til å rekke over alt.

Da jeg begynte i ringen fikk jeg et godt råd fra Svein Thorsrud. ”Ta heller på deg fåere oppgaver og utfør disse skikkelig, enn å ta på deg dobbelt så mange og ikke bli ferdig med noen.”

Det har likevel vært mange arbeidsoppgaver som vi har måttet legge til side. Medlemskontakten er nok det som har lidd mest under dette. Blant annet hadde vi planer om grendemøter med skogvandring og diskusjon om aktuelle tema, som det ble lite av.

Etter 1995 har fagråd og styre bestemt at det ikke skulle legges ut nye forsøk, men bare videreføre felt som ikke var avsluttet.

I stedet skulle det legges mer arbeide på betalte oppdrag. Dette hadde også en økonomisk årsak.

Videre fikk avdelingen ansvar for kulturlandskapsdelen av KSL.

Utmarksutnytting har hele tiden vært et aktuelt tema.

Forholdet storvilt - skogbruk har vært et tema som har opptatt meg, sammen med andre utmarksspørsmål.

Helhetlig forvaltning av skog og utmark har vært en kjepphest. Både miljømessig og økonomisk for den enkelte og for bygdesamfunnet er dette etter mitt skjønn viktig. Ikke minst med tanke på framtida.

Aktiviteten i avdeling skog og utmark har de siste årene gradvis blitt redusert. Dette på grunn av at jeg har måttet gå over på redusert arbeidstid etter et yrkesliv på over 50 år, som begynner å sette sine spor.

En del av de arbeidsoppgavene som skogavdelingen hadde da den startet er etter hvert tatt over av andre.

Økonomisk betyr skogbruket mindre i dag enn for 15-20 år siden. Utmarkssektoren har derimot et stort potensial som viktig del av inntektsgrunnlaget for landbruket i regionen, også i samarbeid med andre næringer som turistnæringen.

Jeg ser med bekymring på at den offentlige rådgivingstjenesten er redusert etter at den ble kommunal. Og med stram kommuneøkonomi er vel ikke utsiktene for denne tjenesten den beste framover heller. Det blir mer byråkrati og mindre rådgiving.

Jeg ser for meg et behov for å samordne kompetansen og landbruksrådgivningen i regionen slik at den blir best og mest mulig effektiv, med minst mulig dobbeltarbeide.

Det tradisjonelle landbruket med skogbruket er nå nede i en bølgedal.

Bølgedaler har det vært tidligere også, og de etterfølges av bølgetopper.

Det er derfor viktig å tenke framover, være villig og klar til omstillinger når tiden er inne for det.

Jeg kan ikke forestille meg Valdres uten landbruk og med skog og utmark som viktig del av dette.



